VILNIAUS UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

EKONOMINĖS POLITIKOS KATEDRA

MIGLĖ KŪNAITYTĖ

IV kursas, ekonomika, tarptautinė ekonomika

Baigiamasis bakalauro darbas

LIETUVOS EKSPORTO KONKURENCINGUMAS

Leidžiama ginti _____ Studentas _____
(parašas) (parašas)

Katedros vedėjas _____ Darbo vadovas _____
(vardas, pavardė)

_____
(mokslinis darbo vadovo laipsnis, pedagoginis mokslo vardas, vardas, pavardė)

_____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Darbas įvertintas _____
(data, įvertinimo balas, komisijos pirmininko parašas)

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS 3
1. EKSPORTO KONKURENCINGUMO TEORINĖ ANALIZĖ
1.1. Konkurencingumo samprata 5
1.2. Eksporto konkurencingumo tyrimai pagal RCA ir LFI indeksus 12
2. LIETUVOS EKSPORTO KONKURENCINGUMO VERTINIMO EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA 17
3. LIETUVOS EKSPORTO KONKURENCINGUMO VERTINIMAS
3.1. Lietuvos prekių eksporto dinamika 2014-2019 metais pagal prekių grupes 20
3.2. Lietuvos eksportuojamų prekių specializacijos vertinimas pagal RCA ir LFI indeksus 27
IŠVADOS 37
PASIŪLYMAI 39
SANTRAUKA 40
LITERATŪROS SĄRAŠAS 41
PRIEDAI 43

ĮVADAS

Temos aktualumas. Konkurencingumas yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinių valstybių politikos tikslų, todėl konkurencinio pranašumo įgijimui yra skiriamas išskirtinis dėmesys. Europos Sąjungos strategijoje „Europa 2020“ yra nustatyti trys vienas kitą papildantys prioritetai, vienas iš jų – konkurencingos ekonomikos kūrimas. Šiuo prioritetu siekiama didinti Europos Sąjungos konkurencingumą Kinijos ir Šiaurės Amerikos, svarbiausių prekybos partnerių, atžvilgiu. „Europa 2020“ strategijoje teigiama, kad pramonės konkurencingumą padės didinti taupus išteklių naudojimas, inovacijų skatinimas ir moksliniai tyrimai visuose ūkio sektoriuose. Todėl galima teigti, kad šalies įmonių, pramonės šakų ir pačios valstybės konkurencingumas yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Taigi valstybė bus konkurencingesnė, jei tos šalies įmonės bus konkurencingos tarptautinėje rinkoje. Dėl šios priežasties, siekiant išsiaiškinti, kodėl vienos valstybės turi didesnį konkurencinį pranašumą nei kitos, reikia atkreipti dėmesį į šalies eksporto struktūrą, jos pokyčius bei į tam tikrus veiksnius, kurie gali padidinti eksporto konkurencingumą.

Lietuvos eksporto konkurencingumą nagrinėja nemažai šalies mokslininkų, jį išsamiai analizavo Vitunskienė ir Serva (2006), Sabonienė (2013), tačiau šiuose tyrimuose buvo naudojamas atskleistojo santykinio pranašumo RCA indeksas, kurį skaičiuojant nepašalinama reeksporto įtaka, nes naudojami tik eksporto duomenys. Užsienio tyrėjai ir organizacijos, tokios kaip International Trade Centre, nagrinėdami eksporto konkurencingumą, paprastai tiria LFI indeksą. Skaičiuojant LFI indeksą yra naudojami grynojo eksporto duomenys, todėl pašalinama reeksporto įtaka. Lietuvos tyrėjų darbuose LFI indeksas yra naudojamas rečiau, todėl siekiant gauti tikslesnes specializacijos reikšmes, šiame darbe buvo pasirinkta skaičiuoti abu indeksus.

Darbo objektas – Lietuvos eksporto konkurencingumas.

Darbo tikslas – išnagrinėti Lietuvos eksporto konkurencingumą.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėjus skirtingų autorių pateiktą konkurencingumo sampratą, nustatyti juos jungiančius panašumus.
2. Išnagrinėjus anksčiau atliktus Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrimus, įvertinti, kiek ir kaip yra išnagrinėta eksporto konkurencingumo tematika.
3. Išanalizuoti Lietuvos eksporto dinamiką 2014-2019 metais.
4. Siekiant įvertinti Lietuvos eksporto konkurencingumą, išanalizuoti Lietuvos eksportuojamų prekių specializaciją, taikant santykinio pranašumo indeksus.

Darbe naudojami metodai. Siekiant atlikti konkurencingumo teorinę analizę, naudojama mokslinės literatūros sisteminė ir kritinė analizė, sintezė ir vertinimas. Atliekant empirinį tyrimą, pirmiausia naudojami lyginamosios analizės ir retrospektyvinės analizės metodai, nagrinėjant analizuojamo laikotarpio Lietuvos prekių eksporto dinamiką. Vėliau naudojama lyginamoji rodiklių analizė ir skaičiuojami santykiniai rodikliai (RCA ir LFI indeksai).

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama eksporto konkurencingumo samprata. Šiame skyriuje pateikiami įvairių autorių požiūriai į konkurencingumą; analizuojami anksčiau atlikti Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrimai. Šiame skyriuje nagrinėjami Lietuvos ir užsienio mokslininkų atlikti tyrimai analizuojama tematika.

Antrajame skyriuje atskleidžiama empirinio tyrimo metodologija.

Trečiajame šio darbo skyriuje pateikiami empirinio tyrimo rezultatai: nagrinėjama Lietuvos eksporto dinamika 2014-2019 metų laikotarpiu; analizuojamas Lietuvos eksportuojamų prekių konkurencingumas naudojant RCA ir LFI indeksus.

1. EKSPORTO KONKURENCINGUMO TEORINĖ ANALIZĖ

Šiame skyriuje nagrinėjama eksporto konkurencingumo samprata ir konkurencingumo tyrimai. Pirmajame šio skyriaus poskyryje pateikiami skirtingi įvairių autorių požiūriai apie konkurencingumą, analizuojamos konkurencingumo teorijos ir plačiai išnagrinėjamas M. E. Porter „Deimanto“ modelis. Antrajame poskyryje nagrinėjami anksčiau atlikti eksporto konkurencingumo tyrimai ir juose tirti rodikliai.

1.1. Konkurencingumo samprata

Konkurencingumo samprata keitėsi bėgant laikui, todėl negalima išskirti vienintelio jo apibrėžimo. Šalies konkurencingumas pastaraisiais dešimtmečiais tapo vienu iš svarbiausių valstybių tikslų. Nors konkurencingumo tyrimai yra populiarūs jau bene keturiasdešimt metų, tačiau pastaruoju metu atrodo, kad šiems tyrimams yra skiriamas išskirtinis dėmesys (Siudek, Zawojska, 2014). Šiais laikais įvairūs ekonominiai reiškiniai yra vertinami atsižvelgiant į tai, ar tie reiškiniai yra konkurencingi, ar ne. Anot T. Siudeko, A. Zawojskos (2014), nors konkurencingumo sąvoka yra viena iš dažniausiai naudojamų sąvokų ekonomikoje, tačiau nėra vieno, visuotinai pripažinto konkurencingumo apibrėžimo, nes ši sąvoka nėra pakankamai tiksli. Kadangi konkurencingumo sąvoka gali būti suprantama kaip atskiro produkto ar teikiamų paslaugų, įmonės, pramonės šakos, regiono, šalies ar net tam tikrų prekybos blokų konkurencingumas, todėl nieko keisto, kad nėra sutariama dėl visuotinai priimtino konkurencingumo apibrėžimo (Siudek, Zawojska, 2014).

Įvairūs autoriai pateikia kiek skirtingus konkurencingumo apibrėžimus, tačiau jie konkurencingumą supranta gana panašiai. Konkurencingumas plačiąja prasme gali būti suprantamas kaip šalies, tam tikros pramonės šakos ar įmonės gebėjimas pagaminti prekes bei suteikti paslaugas, tenkinančias vartotojų poreikius (Barkauskas, Bačkaitis, 2007). Pasak V. Barkausko, D. Bačkaičio (2007), visus šiuos komponentus tarpusavyje sieja glaudūs ryšiai – tam tikros įmonės, pramonės šakos ir valstybės konkurencingumas labai priklauso vienas nuo kito. Todėl galima daryti išvadą, kad jeigu šalies įmonės bus konkurencingos tarptautinėje rinkoje, tuomet pati valstybė bus konkurencingesnė. Anot T. Siudeko, A. Zawojskos (2014), galima teigti, kad įvairūs autoriai konkurencingumą apibūdina kaip teorinę, daugialypę ir santykinę koncepciją, susijusią su rinkos mechanizmu. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development) pateikia gana panašų konkurencingumo sąvokos apibrėžimą. Konkurencingumas – tai tam tikra priemonė ar matas, parodantis šalies pranašumą ar trūkumą parduoti savo produktus tarptautinėse rinkose. Pasak T. Siudeko, A. Zawojskos (2014), kadangi konkurencingumas yra sudėtinga koncepcija, kurią lemia daugybė skirtingų veiksnių, tinkamiausias būdas įvertinti konkurencingumo lygį galėtų būt naudojant daugialypius ar sudėtinius konkurencingumo rodiklius – indeksus.

Tačiau kai kurie autoriai itin kritiškai vertina konkurencingumo sąvoką. Pasak P.R. Krugmano (1996), jei egzistuoja šalies konkurencingumo sąvoka, tai ji reiškia lygiai tą patį, ką reiškia našumo arba produktyvumo sąvoka. Anot P. R. Krugmano (1996), nors daugelis žmonių konkurencingumo sąvoką supranta priešingai, tačiau šalys nekonkuruoja tarpusavyje taip, kaip konkuruoja įmonės. Remiantis šiuo požiūriu galima teigti, kad yra netikslinga susikoncentruoti ties vienos šalies konkurencingumo vertinimu, nes tarpusavyje konkuruoja ne atskiros valstybės, o įvairios įmonės. Reikėtų stengtis didinti produktyvumą, nes tik nuo to priklauso valstybės ekonomikos augimas.

Panašią poziciją išsakė ir kiti autoriai. Anot M. E. Porterio (1990), vienintelis prasmingas konkurencingumo apibrėžimas šalies lygiu yra produktyvumas. Kiekvienos šalies pagrindinis tikslas turėtų būti aukštos gyvenimo kokybės užtikrinimas savo piliečiams, o tai galima pasiekti būtent per produktyvumą ir jo didinimą (Porter, 1990). Produktyvumas arba našumas – produkcijos apimties ir gamybos veiksnių sąnaudų santykis (Vainienė, 2005). Produktyvumą galima pamatuoti produkcijos kiekiu, kuris yra pagaminamas per vieną darbuotojo darbo valandą. Produktyvumas priklauso nuo pagamintų gaminių ypatybių ir kokybės bei pačio gamybos proceso efektyvumo (Porter, 1990). Būtent dėl šios priežasties, šalies įmonės turėtų nuolat stengtis didinti produktyvumą įvairiose pramonės šakose, o tai būtų galima pasiekti kuriant aukštos kokybės produktus, gamybos procese diegiant naujausias technologijas arba skatinant kaip įmanoma našesnę gamybą (Porter, 1990). Jokia šalis negali būti konkurencinga visose srityse, todėl reikia stengtis įdarbinti ribotus žmogiškuosius bei kitus išteklius kaip įmanoma produktyviau (Porter, 1990). Netgi tose šalyse, kuriose yra išties aukštas pragyvenimo lygis, egzistuoja nemažai pramonės sričių, kuriose vietinės įmonės yra nekonkurencingos (Porter, 1990). Anot M. E. Porterio (1990), šiais laikais nėra tikslinga diskutuoti apie tam tikrų šalių lyginamuosius pranašumus, kadangi jie gali būti lengvai perkeliami iš vieno šalies į kitą. Remiantis šiuo kritišku požiūriu, galima daryti išvadą, kad vertinant šalies konkurencingumą, reikėtų labiau atsižvelgti į šalies įmonių produktyvumą ir jo didinimą.

1 lentelė. **Konkurencingumo sampratos apibūdinimai (sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais)**

Tyrėjai, metai	Samprata
Barkauskas, Bačkaitis (2007)	Konkurencingumas – šalies, tam tikros pramonės šakos ar įmonės gebėjimas pagaminti prekes bei suteikti paslaugas, tenkinančias vartotojų poreikius.
Siudek, Zawojska (2014)	Konkurencingumas – teorinė, daugialypė ir santykinė koncepcija, susijusi su rinkos mechanizmu.

Tyrėjai, metai	Samprata
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2014)	Konkurencingumas – tai tam tikra priemonė ar matas, parodantis šalies pranašumą ar trūkumą parduoti savo produktus tarptautinėse rinkose.
Krugman (1996)	Konkurencingumas reiškia lygiai tą patį, ką reiškia našumo arba produktyvumo sąvoka.
Porter (1990)	Vienintelis prasmingas konkurencingumo apibrėžimas šalies lygiu yra produktyvumas.

Konkurencingumą plačiai nagrinėja klasikinės ir šiuolaikinės konkurencingumo teorijos. Pasak T. Siudeko, A. Zawojskos (2014), galima išskirti tris pagrindines klasikines konkurencingumo teorijas: Adamo Smitho nematomos rankos teorija, Davido Ricardo santykinių pranašumų teorija ir Hecksherio-Ohlino prekybos, arba gamtos išteklių gausos, teorija. Taip pat yra išskiriamos šios šiuolaikinės konkurencingumo sampratos ir teorijos: Paulo R. Krugmano konkurencingumo samprata ir Michaelio E. Porterio konkurencingumo teorija. Visas šias teorijas ir sampratas galima pavadinti kaip vienas žinomiausių ir įtakingiausių teorijų per visą konkurencingumo teorijų raidą (Siudek, Zawojska, 2014). Kiekviena teorija šiame poskyryje nagrinėjama atskirai, norint nustatyti teorijose minimus veiksnius, lemiančius konkurencingumą.

Pirmoji klasikinė konkurencingumo teorija yra Adamo Smitho, šiuolaikinės ekonomikos teorijos tėvo, 1776 metais savo veikale „Tautų turtas“ pasiūlyta nematomosios rankos teorija. Šios teorijos pagrindinė mintis – visa bendruomenė turtėja, kol žmonės siekia savo interesų. Šiame veikale taip pat teigiama, kad laisva rinka yra produktyviausias gamybos būdas. Kiekviena šalis, užsiimanti prekyba tarptautinėje rinkoje, gali gauti daug naudos, jei ji specializuojasi tokiose srityse, kuriose turi absoliutų pranašumą. Taigi šalis, norėdama įgauti absoliutų pranašumą tarptautinėje rinkoje, turi eksportuoti savo pagamintas prekes žemiausiomis sąnaudomis, o kitos šalys turėtų importuoti ir nupirkti šiais prekes kaip įmanoma aukštesnėmis kainomis (Siudek, Zawojska, 2014). Vadinasi, šalis, eksportuodama prekes žemiausiomis sąnaudomis, įgyja konkurencinį pranašumą tų prekių atžvilgiu.

Antroji klasikinė konkurencingumo teorija – Davido Ricardo santykinių pranašumų teorija, kuri buvo aprašyta 1817 metais išleistame jo veikale „Politinės ekonomijos ir apmokestinimo principai“. Anot Johno E. Kingo (2013), D. Ricardo santykinio pranašumo pavyzdys yra turbūt dažniausiai naudojamas pavyzdys visoje ekonomikos istorijoje. Pasak T. Siudeko, A. Zawojskos (2014), D. Ricardo teigė, kad šaliai gali sektis užsienio prekyboje ir ji gali gauti nemažai naudos, net jeigu ji neturi absoliutaus pranašumo prieš savo prekybos partnerius, gamindama prekes. Norint parduoti šias prekes užsienyje, užtenka turėti santykinį pranašumą (Siudek, Zawojska, 2014). Remiantis D. Ricardo požiūriu, šalis turėtų specializuotis tomis prekėmis, kurias ta šalis efektyviausiai gamina.

Turėtų būti eksportuojamos tos prekės, kurioms pagaminti efektyviau naudojami ištekliai ir reikia mažiau išlaidų. Kadangi iki šių dienų mokslininkai neturi vieningo požiūrio dėl D. Ricardo išsakytų minčių, santykinių pranašumų teorija išlieka lygiai tokia pat prieštaringa, kokia buvo prieš beveik du šimtus metų (King, 2013).

Dar viena klasikinė konkurencingumo teorija – Hecksher-Ohlin prekybos, arba gamtos išteklių gausos, teorija. Ji buvo sukurta dviejų švedų ekonomistų – Elio Heckscherio ir Bertilo Ohlino. Pasak šios teorijos, šalis specializuojasi gaminant ir eksportuojant tas prekes, kurioms reikia palyginti intensyvaus vietinių gamybos veiksnių naudojimo (Siudek, Zawojska, 2014). Palyginti daug kapitalo turinti šalis eksportuos prekes, kurios reikalauja didelių kapitalo įdėjimų, o šalis, turinti palyginti daug darbo jėgos, eksportuos tas prekes, kurioms pagaminti reikalinga daug darbo jėgos (Siudek, Zawojska, 2014). Kadangi šalys disponuoja skirtingais ištekliais, todėl atsiranda santykinis pranašumas (Vainienė, 2005). Vadinasi, šalis įgyja konkurencinį pranašumą, eksportuodama tokias prekes, kurioms pagaminti reikalingų išteklių šalis turi gausiai.

Šiuolaikinės konkurencingumo teorijos mintis išsakė Paulas R. Krugmanas, kuris teigė, kad augantis produktyvumas yra pagrindinis konkurencingumo variklis. Šalių tarptautinis konkurencingumas yra siejamas su tų šalių aukštu gyvenimo lygiu (Siudek, Zawojska, 2014). Pats P. R. Krugmanas itin kritiškai vertino konkurencingumo sąvoką. P. R. Krugmanas prisidėjo prie konkurencingumo teorijos ne tik pademonstruodamas produktyvumo svarbą šalių konkurenciniam pranašumui tarptautinėje prekyboje ir gerinant gyventojų gyvenimo lygį, bet ir apsvarstydamas, o tiksliau pasmerkdamas diskusijų apie tautų konkurencingumą prasmę (Siudek, Zawojska, 2014).

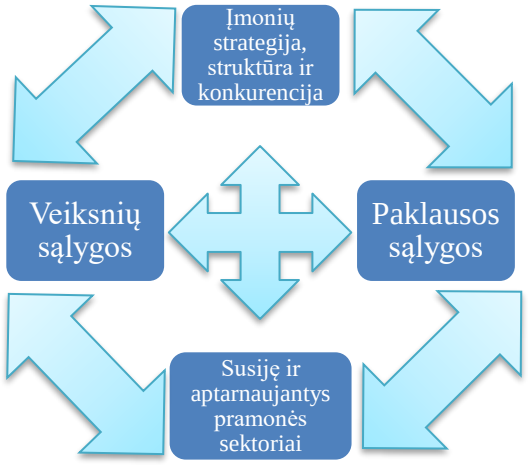
Kita šiuolaikinė konkurencingumo teorija buvo sukurta Michaelio E. Porterio. Jis išreiškė nuomonę, kad konkurencingumas priklauso nuo ilgalaikio produktyvumo, kurio padidėjimas reikalauja tokios verslo aplinkos, kuri palaiko nuolatines naujoves ir inovacijas tiek produktų gamybos procesuose, tiek valdyme (Siudek, Zawojska, 2014). M. E. Porteris išskyrė keturias svarbiausias sąlygas, kurios skatina įmonių konkurencingumą tarptautinėje rinkoje: veiksnių sąlygos, paklausos sąlygos, susiję ir aptarnaujantys pramonės sektoriai bei įmonių strategija, struktūra ir konkurencija. Pasak M. E. Porterio (1990), šalies konkurencingumas priklauso nuo tos šalies pramonės sugebėjimo tobulėti ir sukurti inovatyvius gaminius.

2 lentelė. **Teorijose išskirti konkurencingumą lemiantys veiksniai (sudaryta autorės, remiantis Siudek, Zawojska, 2014)**

Teorija ir jos pradininkas	**Išskirti konkurencingumą lemiantys veiksniai**
Adamo Smitho nematomosios rankos teorija.	Prekių eksportas žemiausiomis sąnaudomis.

Teorija ir jos pradininkas	Išskirti konkurencingumą lemiantys veiksniai
Davido Ricardo santykinių pranašumų teorija.	Prekių, kurioms pagaminti efektyviau naudojami ištekliai ir reikia mažiau išlaidų, eksportas.
Hecksher-Ohlin prekybos, arba gamtos išteklių gausos, teorija.	Prekių, kurioms pagaminti reikalingų išteklių šalis turi gausiai, eksportas.
Paulo R. Krugmano šiuolaikinė konkurencingumo teorija.	Augantis produktyvumas.
Michaelio E. Porterio šiuolaikinė konkurencingumo teorija.	Ilgalaikis produktyvumas ir pramonės sugebėjimas kurti pažangius gaminius.

M. E. Porter (1990) sukūrė vadinamąjį „Deimanto“ modelį, kuris rodo šalies nacionalinį pranašumą. Šis modelis tarsi atsako į klausimą, kodėl vienų šalių įmonės sugeba nuolat diegti naujoves ir taip užsitikrinti konkurencinį pranašumą, o kitų šalių įmonėms to pasiekti nepavyksta. Pasak M. E. Porterio (1990), modelis apima keturis pagrindinius šalies atributus, kurie tarsi ir sudaro nacionalinio pranašumo „Deimantą“. Šie atributai yra: veiksnių sąlygos, paklausos sąlygos, susiję ir aptarnaujantys pramonės sektoriai bei įmonių strategija, struktūra ir konkurencija. Visi šie veiksniai sudaro šalies aplinką, kurioje kuriasi ir tarpusavyje konkuruoja įmonės. Kiekviena „Deimanto“ sudedamoji dalis ir pats „Deimantas“ kaip sistema daro įtaką tarptautinio konkurencingumo pasiekimo sėkmei (Porter, 1990). Kuomet šalyje vyraujanti aplinka yra palanki įmonėms, skatina įmones investuoti ir kurti inovatyvius gaminius, tuomet įmonės įgyja konkurencinį pranašumą (Porter, 1990).



1 pav. **M. E. Porter „Deimanto“ modelis**
(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Porter, 1990)

Vienas iš modelyje minimų veiksnių – veiksnių sąlygos, arba kitaip gamybos veiksniai, turi tiksliai atitikti pramonės sektorių poreikius, kadangi šiuos veiksnius užsienio konkurentams yra gerokai sunkiau imituoti ir jie reikalauja ilgalaikių investicijų (Porter, 1990). Pasak M. E. Porterio (1990), sėkmė lydi šalis tose pramonės šakose, kuriose jos geba tinkamai panaudoti ir sukurti gamybos veiksnius. Kuomet įmonės susiduria su sunkumais, tam tikrų gamybos veiksnių trūkumu, jos turi tobulinti ir diegti naujoves, kitaip tariant – trūkumus paversti privalumais. Anot M. E. Porterio (1990), nors yra teigiama, kad Japonija yra paprasčiausia sala be jokių natūralių išteklių, tačiau gamybos veiksnių stygius tik dar labiau paskatino konkurencingų inovacijų atsiradimą šioje šalyje. Pastaruoju metu Japonija garsėja moderniomis ir inovatyviomis technologijomis ir yra viena iš didžiausių pasaulio eksportuotojų. Pasak M. E. Porterio (1990), norint veiksnių trūkumus paversti privalumais, įmonėms reikia gebėti pritraukti kvalifikuotus specialistus su tinkamomis žiniomis, taip pat nereikėtų nuvertinti vietinių konkurentų – jų buvimas tarsi sukelia įtampą, kuri tik dar labiau paskatina įmones diegti inovacijas ir tobulėti. Konkretūs ir aiškūs įmonės tikslai yra išskiriami kaip viena svarbiausių prielaidų, lemianti ilgalaikius įmonės įsipareigojimus tam tikrai pramonės šakai (Porter, 1990).

Kitas modelyje išskiriamas veiksnys – paklausos sąlygos. Anot M. E. Porterio (1990), šalies rinkos dydis yra ne toks svarbus kaip tos rinkos pobūdis ir jos sudėtis. Jeigu vietinėje rinkoje yra auganti tam tikro produkto ar paslaugos paklausa, tuomet įmonėms lengviau susidaryti bendrą vaizdą apie vartotojų poreikius. Reiklūs vartotojai, esantys vietinėje rinkoje, skatina įmones greičiau diegti naujoves ir inovatyvius sprendimus, dar labiau stengtis patenkinti augančius vartotojų poreikius, o tai leidžia įgyti didesnį konkurencinį pranašumą palyginus su užsienio konkurentais. Vadinasi galima teigti, kad įmonėms turėtų būti ypač svarbu atsižvelgti į greitai ir dažnai besikeičiančius vartotojų poreikius. Taip pat svarbu paminėti, kad šalies įmonės gali numatyti būsimas tendencijas, jei šalis geba eksportuoti ne tik produktus, bet ir tos šalies vertybes bei pomėgius (Porter, 1990). Pasak M. E. Porterio (1990), tarptautinė Amerikos greitojo maisto įmonių sėkmė rodo ne tik pačių amerikiečių norą greitai ir patogiai pavalgyti, bet ir šių pomėgių bei vertybių plitimą tarptautiniu mastu.

Dar vienas veiksnys, esantis modelyje – susiję ir aptarnaujantys pramonės sektoriai, esantys šalyje ir gebantys konkuruoti tarptautinėje rinkoje. Kadangi paprastai juos sieja artimi darbo santykiai, susiję ir aptarnaujantys pramonės sektoriai nemažai prisideda prie inovacijų diegimo bei tobulinimo (Porter, 1990). Tiek tiekėjai, tiek galutiniai vartotojai yra išsidėstę netoli vienas kito, todėl vyksta greitas ir nenutrūkstamas keitimasis informacija ir idėjomis (Porter, 1990). Anot M. E. Porterio (1990), nacionalinės įmonės gauna daugiausiai naudos tuomet, kai patys tiekėjai yra tarptautiniu mastu konkuruojančios įmonės. Tačiau reikia pabrėžti, kad įmonės gali lengvai įsigyti reikalingų išteklių, medžiagų ar detalių iš užsienio, nepakenkdamos diegiamoms inovacijoms (Porter, 1990). Panašia veikla užsiimančios įmonės, siekiančios gana panašių tikslų, papildo viena kitą ir taip

sukuriami nauji, inovatyvūs produktai, įgyjamos vertingos žinios. Jos gali bendradarbiauti su vietos ar užsienio tiekėjais, mokslo įstaigomis ir kitų pramonės šakų įmonėmis. Taip pasiekiami tiek bendri, tiek konkrečios įmonės išsikelti tikslai.

Paskutinis modelyje minimas veiksnys yra įmonių strategija, struktūra ir konkurencija. Šalyje vyraujančios sąlygos ir nusistovėjusios tradicijos lemia tam tikras tendencijas, kaip yra įkuriamos įmonės, kaip jos valdomos, kokia yra organizacinė įmonės struktūra, kokie konkurentai vyrauja vietinėje rinkoje (Porter, 1990). Iš tikrųjų skiriasi skirtingų šalių įmonių keliami tikslai bei strategijos tiems tikslams pasiekti. Aiški strategija yra būtina, norint įmonei tapti konkurencinga. Talentingų žmonių išsilavinimas, valdžios institucijų keliami tikslai ir vertybės, kuriomis vadovaujasi tiek piliečiai, tiek įmonės, ir prestižas, kuris yra siejamas su tam tikromis pramonės šakomis – visi šie komponentai sugeba pritraukti kapitalą ir žmogiškuosius išteklius, o tai lemia įmonių konkurencingumą (Porter, 1990). Konkurencingumą didina ir rinkoje esantys konkurentai, ypač vietinėje rinkoje. Tokiu būdu skatinamos inovacijos ir tobulėjimas. Vietinėje rinkoje esantys konkurentai varžosi tarpusavyje ne vien dėl rinkos dalies, bet ir dėl vartotojų bei žinomumo kaip geriausios įmonės (Porter, 1990). Pasak M. E. Porterio (1990), konkurentų spaudimas įmones priverčia pasitempti, nepasikliauti vien tik privalumais, priklausant tam tikrai tautai.

Apibendrinant galima teigti, kad nėra sutariama dėl visuotinai priimtino konkurencingumo apibrėžimo, todėl skirtingi autoriai pateikia įvairius šios sąvokos apibrėžimus. Kadangi konkurencingumas gali būti suprantamas kaip tam tikro produkto, paslaugų, įmonės, pramonės šakos ar šalies konkurencingumas, todėl galima teigti, kad būtent dėl šios priežasties vis dar nėra sukurtos vienos tikslios sąvokos, kuri apimtų visas šias sritis. Išnagrinėjus įvairių autorių konkurencingumo sampratas, galima teigti, kad konkurencingumas – tai šalies, ar tos šalies įmonių, sugebėjimas įgyti konkurencinį pranašumą tarptautinėse rinkose. Kai kurių autorių požiūriu, nėra tikslinga apibrėžti konkurencingumo sąvoką, nes ji reiškia lygiai tą patį, ką reiškia produktyvumas. Šių autorių nuomone, būtent dėl šios priežasties, reikėtų stengtis didinti šalies įmonių produktyvumą, o ne koncentruotis ties konkurencingumu. Apibendrinant konkurencingumo teorijas, galima teigti, kad A. Smitho, D. Ricardo ir Hecksher-Ohlin teorijos paaiškina tarptautinės prekybos sistemą, pagrįstą absoliučių ir palyginamųjų pranašumų principu. Šie autoriai išskiria tokius konkurencingumą lemiančius veiksnius: prekių eksportas žemiausiomis sąnaudomis; prekių, kurioms pagaminti efektyviau naudojami ištekliai ir reikia mažiau išlaidų, eksportas; prekių, kurioms pagaminti reikalingų išteklių šalis turi gausiai, eksportas. Tuo tarpu P. R. Krugmanas išsakė išties kritišką požiūrį dėl konkurencingumo. Jo nuomone šalies konkurencingumą lemia augantis produktyvumas. M. E. Porteris teigė, kad konkurencingumas priklauso nuo ilgalaikio produktyvumo ir pramonės sugebėjimo kurti inovatyvius gaminius. Kalbant apie M. E. Porterio konkurencingumo teoriją, ypač svarbu atkreipti dėmesį į keturių veiksnių, lemiančių šalies konkurencingumą, ,,Deimanto“ modelį.

Šie veiksniai yra: veiksnių sąlygos, paklausos sąlygos, susiję ir aptarnaujantys pramonės sektoriai bei įmonių strategija, struktūra ir konkurencija. Visi modelyje esantys veiksniai vienas kitą papildo ir sustiprina, tik jų visų visuma ir sąveikia lemia konkurencingumo didinimą.

1.2. Eksporto konkurencingumo tyrimai pagal RCA ir LFI indeksus

Siekiant užtikrinti stabilų ekonomikos augimą ekonomiškai išsivysčiusioms šalims, turinčioms pakankamai nedidelę vidaus rinką, eksportas ir jo plėtra tampa iš tiesų svarbiu prioritetu. Dažniausiai eksporto apimtys sudaro nemažą dalį bendrojo vidaus produkto, todėl galima teigti, kad eksporto augimas daro įtaką šalies bendrojo vidaus produkto pokyčiui. Tikėtina, kad konkurencingesnė ekonomika augs greičiau bėgant laikui (Zacharevič, Dzemyda, 2015). Pasak I. Travkinos, M. Tvaronavičienės (2015), vidutinė Lietuvos eksporto dalis per 1995-2013 metų laikotarpį bendrojo vidaus produkto struktūroje sudarė 57 %, kuomet Europos Sąjungos vidurkis buvo 37 %. Toks didelis vidurkis yra būdingas mažoms atviroms ekonomikoms, tokioms kaip Lietuva, kurių ekonominė veikla yra daugiausiai orientuota į eksportą (Travkina, Tvaronavičienė, 2015). Pasak A. Sabonienės (2009), geografiškai mažų Baltijos šalių eksportas reikšmingai prisideda bei skatina ekonomikos augimą bei vystymąsi.

Baltijos šalys neturi strategiškai svarbių natūralių gamtos išteklių (Sabonienė, 2009). Todėl galima teigti, kad šioms šalims, tarp jų ir Lietuvai, labai svarbu įgyti konkurencinį pranašumą tradicinėse pramonės šakose. Pasak I. Travkinos, M. Tvaronavičienės (2015), eksporto produkcijos struktūra lėtai keičiasi nuo specializuotos į vadinamąsias tradicines pramonės šakas, apimančias diversifikuotą struktūrą. Šiuo metu svarbus vaidmuo tenka tradicinėms prekėms, tačiau produktų, kuriais prekiaujama antrinėje rinkoje, ir technologijomis paremtų prekių padėtis šiek tiek auga (Travkina, Tvaronavičienė, 2015).

Šalis eksportuoja didelę dalį prekių, pagamintų į technologijas ir rinkodarą orientuotų gamybos sektorių, tokių kaip įvairūs įrengimai, elektros įranga ir maistas, gėrimai bei tabako gaminiai (Travkina, Tvaronavičienė, 2015). Pasak G. Zacharevič, I. Dzemydos (2015), Lietuvos ekonomika yra priklausoma nuo žemės ūkio produktų, tačiau šių produktų eksportą yra sunkiau pritaikyti prie ekonomikos pokyčių. Remiantis I. Travkinos, M. Tvaronavičienės (2015) struktūrine analize pagal eksportuojamų prekių pobūdį, didžiausias teigiamas ryšys yra tarp tarptautinio konkurencingumo stiprinimo ir šių eksportuojamų prekių: plastiko, žemės ūkio produktų, medžio, metalo, baldų ir kitų gamybos prekių. Eksportuojamos prekės, kurios sudaro daugiau kaip 50 % viso eksporto: maisto produktai, mineraliniai produktai, baldai, gumos ir plastiko gaminai, žemės ūkio produktai, mediena ir metalai (Travkina, Tvaronavičienė, 2015). Pasak A. Sabonienės (2009), 2001-2007 metais Lietuva turėjo konkurencinį pranašumą šiose eksporto kategorijose: gyvi gyvūnai ir gyvūninės kilmės produktai, daržovių produktai, paruošti maisto produktai, chemijos produktai, plastikas ir jo gaminiai,

mediena ir jos dirbiniai, tekstilės gaminiai, netaurieji metalai. Anot G. Startienės, R. Remeikienės (2014), 2007-2011 metais pasaulinėse rinkose stipriausias konkurencines pozicijas turėjo Lietuvos maisto, cheminių medžiagų, medienos ir tekstilės gaminiai.

Po 2008 metų ekonominės krizės, didžioji dalis Lietuvos gamybos produktų grupių nepasiekė konkurencinio pranašumo, kurį turėjo prieš krizę (Startienė, Remeikienė, 2014). 2011 metais daugumos produktų, turinčių konkurencinį pranašumą, eksportui būdingi mažesni pardavimų kiekiai, palyginus su 2007 metais, prieš prasidedant ekonominei krizei (Startienė, Remeikienė, 2014). Anot G. Startienės, R. Remeikienės (2014), pramonės produktų eksportas vis dar yra vienas iš pagrindinių Lietuvos ekonomikos augimo ir vystymosi veiksnių, tiek po 1998 metų ekonominės krizės Rusijoje, tiek po 2008-2009 metų pasaulinės ekonominės krizės. Lietuvos prekių eksporto augimo apimtys buvo nepaprastai aukštos po Rusijos krizės, kuomet eksportuojančios įmonės turėjo atrasti naujas rinkas, ir po 2008 metų finansinės krizės, o visa tai skatino ekonomikos atsigavimą po patirto nuosmukio (Kalendienė, 2014). 2009-2012 metų laikotarpiu Lietuvos produktų specializacija suteikė teigiamą efektą rinkos daliai, o tai lėmė trąšų eksporto sėkmingas vystymasis, tačiau tai buvo vienintelis produktas lėmęs šį efektą (Kalendienė, 2014). Tokia didelė priklausomybė nuo vieno produkto gali kelti nemažą riziką ateityje. Tai įrodo 2012 metais trąšų eksporto rinkose kilusios problemos, kurios sumažino Lietuvos eksporto konkurencingumą ir eksporto augimo tempą (Kalendienė, 2014). Vadinasi, galima teigti, kad egzistuoja nemaža neigiama rizika Lietuvos eksportui Europos Sąjungos rinkose dėl didelės priklausomybės nuo vieno produkto, šiuo atveju – trąšų, eksporto.

Remiantis G. Zacharevič, I. Dzemydos (2015) Lietuvos tarptautinės prekybos tendencijų kompleksinės analizės rezultatais, tarpinės prekės sudaro apie pusę bendro šalies eksporto. Kadangi šios prekės sukuria mažą pridėtinę vertę, tai yra neigiamas reiškinys ekonominio konkurencingumo požiūriu. Todėl reikėtų skatinti Lietuvos aukštos pridėtinės vertės prekių ir paslaugų eksportą. Pasak A. Sabonienės (2009), Lietuvoje mažos pridėtinės vertės pramonės šakų reikšmė yra akivaizdi, tačiau visgi reikėtų skatinti aukštųjų technologijų pramonės plėtrą, norint didinti eksporto apimtis ateityje.

3 lentelėje pateikiami minėtų tyrėjų Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrimai su jų metu tirtais rodikliais ir esminėmis išvadomis.

3 lentelė. **Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrimai (sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais)**

Tyrėjai, metai	**Tirta šalis(ys), regionai**	**Taikyti metodai**	**Tirti rodikliai**	**Pagrindinis tyrimo tikslas ir esminės išvados**
Greta Zacharevič, Ignas Dzemyda, 2015	Lietuva	Lietuvos tarptautinės prekybos kompleksinė analizė.		Tikslas: ištirti Lietuvos eksportuojančių įmonių pasaulinį konkurencingumą. Išvados: Labai svarbu tinkamai paruošti tarptautinės prekybos specialistus.

Tyrėjai, metai	Tirta šalis(ys), regionai	Taikyti metodai	Tirti rodikliai	Pagrindinis tyrimo tikslas ir esminės išvados
Irina Travkina, Manuela Tvaronavičienė, 2015	Lietuva	Struktūrinė analizė ir sintezė.	Eksporto struktūra pagal prekių pobūdį. Eksporto struktūra pagal veiksnių sąnaudų aspektą. Eksporto struktūra pagal sektorių sudėtį.	Tikslas: išanalizuoti eksporto struktūrinius pokyčius kaip eksporto konkurencingumo rodiklį. Išvados: • Stipriausias teigiamas ryšys yra tarp "Other" grupės eksportuojamų prekių (plastiko, žemės ūkio, medžio, metalo, baldų ir kitų gamybos prekių) ir jos tarptautinio konkurencingumo stiprinimo. • Eksportuojamos prekės, kurios sudaro daugiau kaip 50 % eksporto: maisto produktai, mineraliniai produktai, baldai, gumos ir plastiko gaminiai, žemės ūkio produktai, mediena ir metalai. • Šalis eksportuoja didelę dalį prekių, pagamintų į technologijas ir rinkodarą orientuotų gamybos sektorių. • Eksporto struktūra lėtai keičiasi nuo specializuotos į vadinamąsias tradicines pramonės šakas, apimančias diversifikuotą struktūrą. • Šiuo metu svarbus vaidmuo tenka tradicinėms prekėms, tačiau produktų, kuriais prekiaujama antrinėje rinkoje, ir technologijomis paremtų prekių padėtis šiek tiek auga.
Asta Sabonienė, Rūta Masteikienė, Vitalija Venckuvienė, 2013	Lietuva	Mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, matematiniai skaičiavimai, statistinių rodiklių lyginamoji analizė.	Balassa (RCA) indeksas.	Tikslas: atskleisti eksporto specializacijos ypatumus remiantis Lietuvos gamybos pramonės produktų technologine klasifikacija. Išvados: • Žema technologija paremta gamyba turi esminį poveikį šalies ekonomikos augimui ir eksportui. • Potencialias galimybes konkuruoti tarptautinėje rinkoje patvirtino medienos, baldų ir maisto pramonės indeksų dinamika. • Atsižvelgiant į šių žema technologija paremtos pramonės šakų plėtrą, labai svarbus aspektas tolesniam sėkmingam veiklos rezultatui yra inovacijų veikla ir aukštųjų technologijų diegimas. • Lietuvos eksporto modelio transformacija į aukštos pridėtinės vertės žinių, aukštos kvalifikacijos darbo jėgos ir intensyvios technologijos pramonę yra ateities iššūkis.
Gražina Startienė, Rita Remeikienė, 2014	Lietuva	Matematiniai skaičiavimai, statistinių rodiklių lyginamoji analizė.	RCA, RSCA indeksai.	Tikslas: įvertinti Lietuvos pramonės produktų konkurencingumą pasaulio rinkose 2007-2011 metais. Išvados: • Abiejų indeksų vertės parodė, kad 2007–2011 metais pasaulinėse rinkose stipriausios konkurencinės pozicijos buvo Lietuvos maisto, cheminių medžiagų, medienos ir tekstilės gaminių. • 2011 metais, palyginti su 2007 metais, daugumos produktų, turinčių konkurencinį pranašumą, eksportui būdingi mažesni pardavimų kiekiai. • Po ekonomikos krizės didžioji dalis Lietuvos gamybos produktų grupių nepasiekė konkurencinio pranašumo, kurį jie turėjo prieš krizę.

Išanalizavus 3 lentelėje minimų autorių Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrimus, paaiškėjo, kad dauguma jų konkurencingumui tirti naudojo RCA indeksus. Nors nėra visuotinių susitarimų, kaip matuoti ir vertinti konkurencingumą, viena iš pagrindinių teorijų, naudojamų konkurencingumo vertinimui ir matavimui, yra santykinio pranašumo teorija (Vitunskienė, Serva, 2006). RCA indeksas kitaip žinomas kaip Balassa indeksas. Jį skaičiuojant naudojami struktūriniai tarptautinės prekybos rodikliais, o tai leidžia palyginti tam tikros prekės užimamą dalį visų prekių eksporte tiriamoje šalyje su atitinkama jos užimama dalimi nagrinėjamoje šalių grupėje (Vitunskienė, Serva, 2006). 4 lentelėje pateikiama RCA indekso paskirtis. Jei gaunama indekso reikšmė yra didesnė už vienetą, tai reiškia,

kad tam tikros prekės užimama viso šalies eksporto dalis yra didesnė už atitinkamą jos užimamą dalį nagrinėjamoje šalių grupėje. Vadinasi, tai rodo, jog valstybė specializuojasi tos prekės eksporte bei turi santykinį pranašumą nagrinėjamoje šalių grupėje. RCA indeksas yra tinkamas nustatyti šalies eksporto specializaciją bei atskleistojo santykinio pranašumo lygį. Naudojant šį indeksą taip pat galima nustatyti stipriausias šalies eksportuojamas prekes, šakas ar sektorius.

4 lentelė. **RCA indekso paskirtis (Vitunskienė, Serva, 2006)**

Nagrinėti tarptautinius prekybinius santykius	Atskleisti tiriamosios šalies produkcijos užimamą konkurencinę poziciją tarptautinėse regioninėse rinkose, atskirose šalių grupėse ar kitų eksportuojančių šalių atžvilgiu
Nustatyti šalies specializaciją	Nustatyti produkto, šakos ar sektoriaus indėlį į užsienio prekybos balansą. Jei RCA > 1 – specializuojasi, turi santykinį pranašumą. Jei 0 < RCA ≤ 1 – nesispecializuoja, neturi santykinio pranašumo.
Nustatyti šalies silpnąsias ir stipriąsias šakas/ sektorius	Pagal originalųjį arba modifikuotą Balassa indeksą nustatyti produkto, šakos ar sektoriaus atskleistojo santykinio pranašumo laipsnį. Produktus suskirstyti į rangus pagal nustatytą atskleistojo santykinio pranašumo laipsnį. Išskirti produktus, turinčius santykinį pranašumą (RCA > 1) ir jo neturinčius (0 < RCA ≤ 1). Nustatyti šalies specializaciją ir palyginti atitinkamų šakos ar sektorių plėtros mastą.
Tarptautinio konkurencingumo indikatorius	Jei RCA < 1 – šalies produktas, šaka ar sektorius yra nekonkurencingas. Jei RCA > 1 – tai yra konkurencinis pranašumas eksporto rinkoje. Didėjanti indekso reikšmė ilguoju laikotarpiu rodo stiprėjantį konkurencingumą, tinkamą konkurencingumo indikatorių.
Bazinis daugiadimensis tarptautinės prekybos indikatorius – Tarptautinės prekybos rezultatyvumo indekso (TPI) elementas	Įvertinti šalies šakos, sektoriaus ar bendrą eksporto ir konkurencingumo dimensijas, stebėti jų dinamiką ir diversifikacijos raidą pagal produktus ir rinkas.

Išnagrinėjus Lietuvos banko (2013) apskaičiuotą Lietuvos eksporto specializaciją 2010-2011 metų laikotarpiu, pastebėta, kad eksporto specializacija skaičiuojama taikant ne tik RCA, bet ir Lafay arba LFI indeksą. Lietuvos tyrėjų darbuose LFI indeksas yra žymiai rečiau sutinkamas nei RCA indeksas, tai patvirtina ir 3 lentelėje pateikti mokslininkų tyrimai. International Trade Centre atlikdamas valstybių konkurencingumo analizę naudoja šį indeksą savo skaičiavimuose. Skaičiuojant šį indeksą, įvertinamas ne tik šalies eksportas, kaip skaičiuojant RCA indeksą, bet ir šalies importas. Pagrindinė RCA indekso skaičiavimo problema kyla dėl to, kad įtraukiant tik eksporto duomenis, nėra pašalinama reeksporto įtaka, kurį tik nedaug lemia šalies atvirojo sektoriaus konkurencingumas (Lietuvos bankas, 2013). Todėl yra tikslinga eksporto konkurencingumą skaičiuoti taikant ir šį mažiau žinomą Lafay indeksą, nes jo skaičiavimuose naudojami grynojo eksporto duomenys.

Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvos eksporto konkurencingumo tyrėjai pastarąjį dešimtmetį išskiria šias konkurencingiausias Lietuvos eksportuojamų prekių grupes: maisto

produktai, medienos gaminiai ir cheminės medžiagos, ypač trąšos. Iš nagrinėtų tyrimų paaiškėjo, kad Lietuvos pramonės sektoriai turėtų pamažu persiorientuoti, pereinant prie aukštos pridėtinės vertės prekių gamybos, nes taip būtų didinamas eksporto konkurencingumas, o tokiai šaliai kaip Lietuva, turinčiai mažą vidaus rinką, eksportas ir jo konkurencingumas yra labai svarbus prioritetas. Dažniausiai Lietuvos tyrėjai eksporto konkurencingumo skaičiavimuose naudojo RCA, kitaip žinomą kaip Balassa, indeksą. Skaičiuojant šį indeksą yra naudojami tik eksporto duomenys, todėl yra tikslinga skaičiuojant eksporto konkurencingumą naudoti ir Lafay indeksą, kurio skaičiavimui yra naudojami tiek eksporto, tiek importo duomenys. Tokiu būdu yra pašalinama reeksporto įtaka bendram šalies eksportui ir gaunamos tikslesnės specializacijos reikšmės.

2. LIETUVOS EKSPORTO KONKURENCINGUMO VERTINIMO EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Teorinėje dalyje buvo nagrinėjama eksporto konkurencingumo samprata ir moksliškai ištirta Lietuvos konkurencingumo tematika. Atlikus lietuvių ir užsienio autorių literatūros analizę, paaiškėjo, kad ekonomiškai išsivysčiusioms šalims, turinčioms pakankamai nedidelę vidaus rinką, tokioms kaip Lietuva, eksportas ir jo konkurencingumas yra svarbus prioritetas. Todėl šio **tyrimo tikslas** – nustatyti Lietuvos eksportuojamų produktų pasaulinį konkurencingumą. Vertinant, kiek Lietuvos eksportuojamos prekės yra konkurencingos pasaulinėse rinkose, taikomi du indeksai –RCA ir LFI – kadangi jie pasižymi skirtingomis savybėmis.

Tyrimą sudaro 3 etapai:

1. Lietuvos prekių eksporto dinamika 2014-2019 metais pagal prekių grupes.

Lietuvos prekių eksportas yra analizuojamas pagal kombinuotosios nomenklatūros prekių skyrius. Siekiant aiškiau nagrinėti duomenis ir juos pateikti, analizės atlikimui 22 skyriai buvo padalinti į 6 grupes. Šiame etape siekiama išsiaiškinti, kokia buvo šalies eksporto dinamika analizuojamu 2014-2019 metų laikotarpiu, kokios priežastys galėjo lemti eksporto apimčių pokyčius, kokių prekių daugiausiai eksportuoja Lietuva. Šiame etape naudojami lyginamosios analizės metodas ir retrospektyvinės analizės metodas, nes nagrinėjami 2014-2019 metų duomenys.

2. Lietuvos eksportuojamų prekių specializacijos vertinimas pagal RCA indeksą.

Atskleistojo santykinio pranašumo RCA (angl. revealed comparative advantage) indeksas yra kitaip žinomas kaip Balassa indeksas. Jis skaičiuojamas naudojant tik eksporto duomenis, todėl jis apima tiek šalyje gaminamas, tiek reeksportuojamas prekes. Reeksportuojamų produktų apimtį tik šiek tiek lemia šalies atvirojo sektoriaus konkurencingumas ir dėl didelės reeksporto dalies visame eksporte tai tampa problema mažoms atviroms ekonomikoms, kokia yra ir Lietuva, kur reeksportas sudaro beveik trečdalį viso prekių eksporto (Lietuvos bankas, 2013). Nepaisant to, RCA indeksas yra dažniausiai naudojamas indeksas šalies eksporto pranašumui nustatyti kitų šalių atžvilgiu. Jis apskaičiuojamas (Balassa, 1965):

$$\boldsymbol{RCA_{Ai}} = \frac{\dfrac{\boldsymbol{X_{Ai}}}{\sum_{\boldsymbol{j\in P}} \boldsymbol{X_{Aj}}}}{\dfrac{\boldsymbol{X_{wi}}}{\sum_{\boldsymbol{j\in P}} \boldsymbol{X_{wj}}}} \qquad (1)$$

čia: P – visų produktų rinkinys (kur $i \in P$); X_{Ai} – šalies A produkto i eksportas; X_{wi} - pasaulio produkto i eksportas; $\Sigma_{j\in P}X_{Aj}$ bendras šalies A eksportas (visų P rinkinio j produktų); $\Sigma_{j\in P}X_{wj}$ bendras pasaulio eksportas (visų P rinkinio j produktų).

RCA indeksas yra asimetriškas, kai kinta nuo 1 iki +∞, todėl jis yra klasifikuojamas į 4 klases pagal Hinloopen (2000) pasiūlytą sistemą:

- A klasė: 0 < RCA ≤ 1 (šalis neturi atskleistojo santykinio pranašumo)
- B klasė: 1 < RCA ≤ 2 (šalis turi silpną atskleistąjį santykinį pranašumą)
- C klasė: 2 < RCA ≤ 4 (šalis turi vidutinį atskleistąjį santykinį pranašumą)
- D klasė: 4 < RCA (šalies turi stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą)

RCA indekso kitimo stiprumui nustatyti taip pat apskaičiuojamas vidurkis, kvadratinis nuokrypis ir variacijos koeficientas. Atskleistojo santykinio pranašumo kvadratinis nuokrypis apskaičiuojamas pagal šią formulę (Vitunskienė, Serva, 2006):

$$\boldsymbol{\sigma_i = \pm\sqrt{\frac{\sum(RCA_{Ai}^{t} \times \overline{RCA_{Aı}})^2}{n-1}}} \quad (2)$$

čia: $\overline{RCA_{Ai}}$ – apskaičiuotas A šalies *i* produkto nagrinėjamo laikotarpio RCA indeksų vidurkis; *t* – analizuojamo laikotarpio metiniai variantai; *n* – variantų skaičius.

Atskleistojo santykinio pranašumo variacijos koeficientas apskaičiuojamas (Vitunskienė, Serva, 2006):

$$\boldsymbol{V_{RCA(i)} = \frac{\sigma_i}{\overline{RCA_{Aı}}} \times 100} \quad (3)$$

čia: $\overline{RCA_{Ai}}$ – apskaičiuotas A šalies *i* produkto nagrinėjamo laikotarpio RCA indeksų vidurkis, *σi* – atskleistojo santykinio pranašumo kvadratinis nuokrypis.

3. Lietuvos eksportuojamų prekių specializacijos vertinimas pagal LFI indeksą.

Antrasis taikomas indeksas – tarptautinės specializacijos Lafay arba LFI indeksas. Jis taikomas, nes padeda išspręsti reeksporto problemą, su kuria susiduriama skaičiuojant RCA indeksą. Skaičiuojant šį indeksą yra naudojami grynojo eksporto duomenys. Jis apskaičiuojamas (Lafay, 1992):

$$\boldsymbol{LFI = 100 \times \left(\frac{X_i - M_i}{X_i + M_i} - \frac{\sum(X_j - M_j)}{\sum(X_j + M_j)}\right) \times \frac{X_i + M_i}{\sum(X_j + M_j)}} \quad (4)$$

čia: X_i – šalies A produkto *i* eksportas; M_i – šalies A produkto *i* importas; X_j – bendras šalies visų produktų eksportas; M_j – bendras šalies visų produktų importas.

Jei indekso reikšmė teigiama, tai šalis A turi santykinį pranašumą eksportuodama *i* produktą. Kuo didesnė indekso reikšmė, tuo didesnė šalies A specializacija eksportuojant *i* produktą. Visų produktų LFI suma lygi 0:

$$\sum_{i=1}^{n} LFI = 0 \quad (5)$$

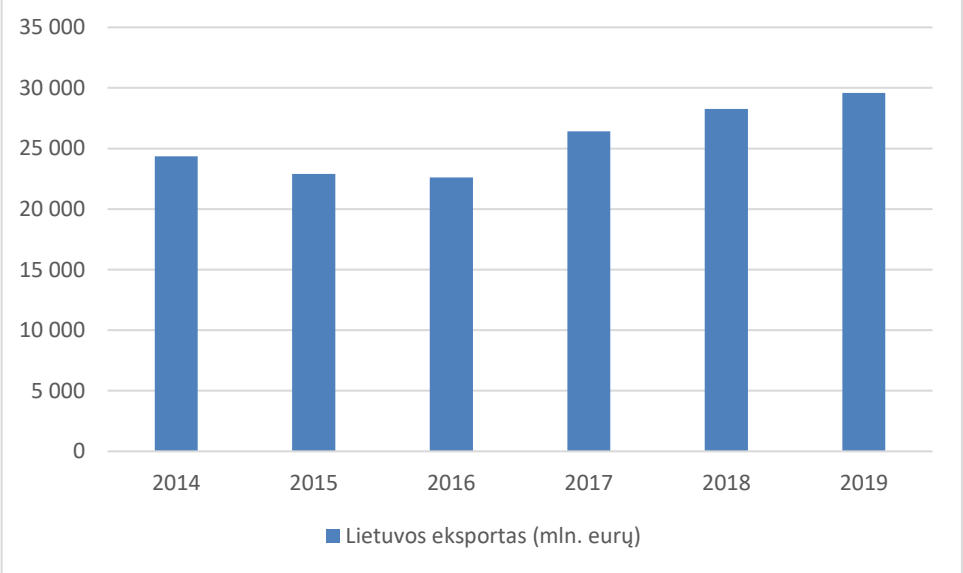
2 ir 3 tyrimo etapuose yra naudojama lyginamoji rodiklių analizė ir skaičiuojami santykiniai rodikliai.

3. LIETUVOS EKSPORTO KONKURENCINGUMO VERTINIMAS

Šiame skyriuje analizuojamos Lietuvos eksporto konkurencingumas 2014-2019 metų laikotarpiu. Pirmajame poskyryje nagrinėjamos Lietuvos eksporto apimtys pagal kombinuotosios nomenklatūros prekių skyrius. Kitame poskyryje analizuojamas Lietuvos eksporto atskleistasis santykinis pranašumas ir specializacija.

3.1. Lietuvos prekių eksporto dinamika 2014-2019 metais pagal prekių grupes

Vertinant bendrą Lietuvos prekių eksportą 2014-2019 metais, galima pastebėti, kad nuo 2014 iki 2016 metų Lietuvos eksporto apimtys mažėjo, o nuo 2017 metų matomas eksporto didėjimas. Bendras Lietuvos prekių eksportas 2014 metais sudarė 24 361, 3 mln. eurų, o 2016 metais sumažėjo iki 22 607 mln. eurų. 2017 metais bendras Lietuvos prekių eksportas padidėjo iki 26 410,5 mln. eurų, o 2019 metais eksportas siekė jau 29 598,9 mln. eurų.



2 pav. Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Bendro Lietuvos eksporto pokyčius lėmė atskirų eksportuojamų prekių grupių pokyčiai, todėl vertinama šalies prekių grupių eksporto apimčių dinamika analizuojamu laikotarpiu. Kadangi prekių eksportas pagal kombinuotosios nomenklatūros (2-jų ženklų lygiu) pagrindines prekių grupes sudaro net 22 skyrius, analizės atlikimui jie buvo padalinti į 6 grupes, kurios pateikiamos 5 lentelėje.

5 lentelė. **Eksporto priekių grupės pagal kombinuotosios nomenklatūros skyrius (sudaryta autorės, remiantis reglamentu, kuriuo patvirtinta 2020 m. kombinuotoji nomenklatūra, 2019)**

1 grupė	2 grupė	3 grupė	4 grupė	5 grupė	6 grupė
Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	Mineraliniai produktai	Mediena ir medienos gaminiai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir kiti pinti dirbiniai	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įranga; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių gaminių dalys ir reikmenys	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, tikrinimo, tikslieji, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys
Augaliniai produktai	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų gaminiai	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinė transporto įranga	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys
Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	Plastikai ir jų gaminiai; kaučiukas ir jo gaminiai	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų gaminiai		Įvairūs pramonės dirbiniai
Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų			Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai
					Prekės, nenurodytos kitur

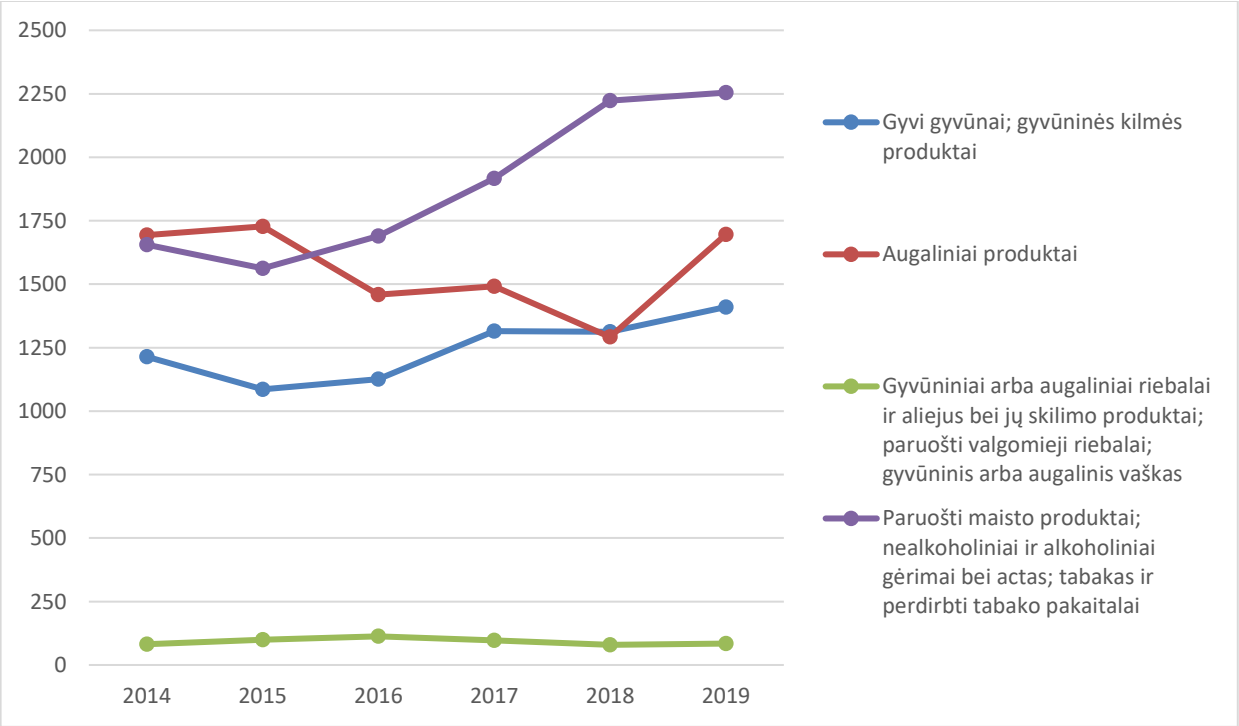
Vertinant 1 grupės Lietuvos prekių eksportą, galima pastebėti, kad daugiausiai eksportuojama paruoštų maisto produktų. 2015 metais šių produktų eksportas buvo mažiausias per 2014-2019 metus

ir sudarė 6,8 % viso šalies prekių eksporto bei siekė 1562,3 mln. eurų. Tai galėjo lemti 2014 metų rugpjūtį Rusijos įvestas maisto prekių importo iš Europos Sąjungos embargas. Po 2015 metų pastebimas didėjantis šių produktų eksportas. 2019 metais jis buvo didžiausias per nagrinėjamą laikotarpį – siekė 2254,6 mln. eurų ir sudarė 7,6 % bendro viso šalies eksporto. Paruoštų maisto produktų eksporto augimą galėjo lemti pelningumo augimas po eksporto išplėtimo į naujas rinkas.

Nuo 2015 iki 2018 metų matomas ryškus augalinių produktų eksporto sumažėjimas – nuo 1727,6 mln. eurų iki 1291,9 mln. eurų. Tačiau 2019 metais šių produktų eksportas ženkliai padidėjo ir beveik pasiekė 2015 metų lygį ir sudarė 1695,5 mln. eurų arba 5,7 % viso šalies eksporto.

Gyvų gyvūnų bei gyvūninės kilmės produktų eksportas 2015 metais šiek tiek sumažėjo, tačiau vėliau matomas didėjantis šių produktų eksportas. 2019 metais jis sudarė 1410,1 mln. eurų arba 4,8 % viso šalies eksporto.

Gyvūninių ir augalinių riebalų ir aliejaus bei jų skilimo produktų eksportas per nagrinėjamą laikotarpį išliko stabilus. 2014 metais jis sudarė 0,34 % viso Lietuvos prekių eksporto, o 2019 – 0,3 %.



3 pav. 1 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

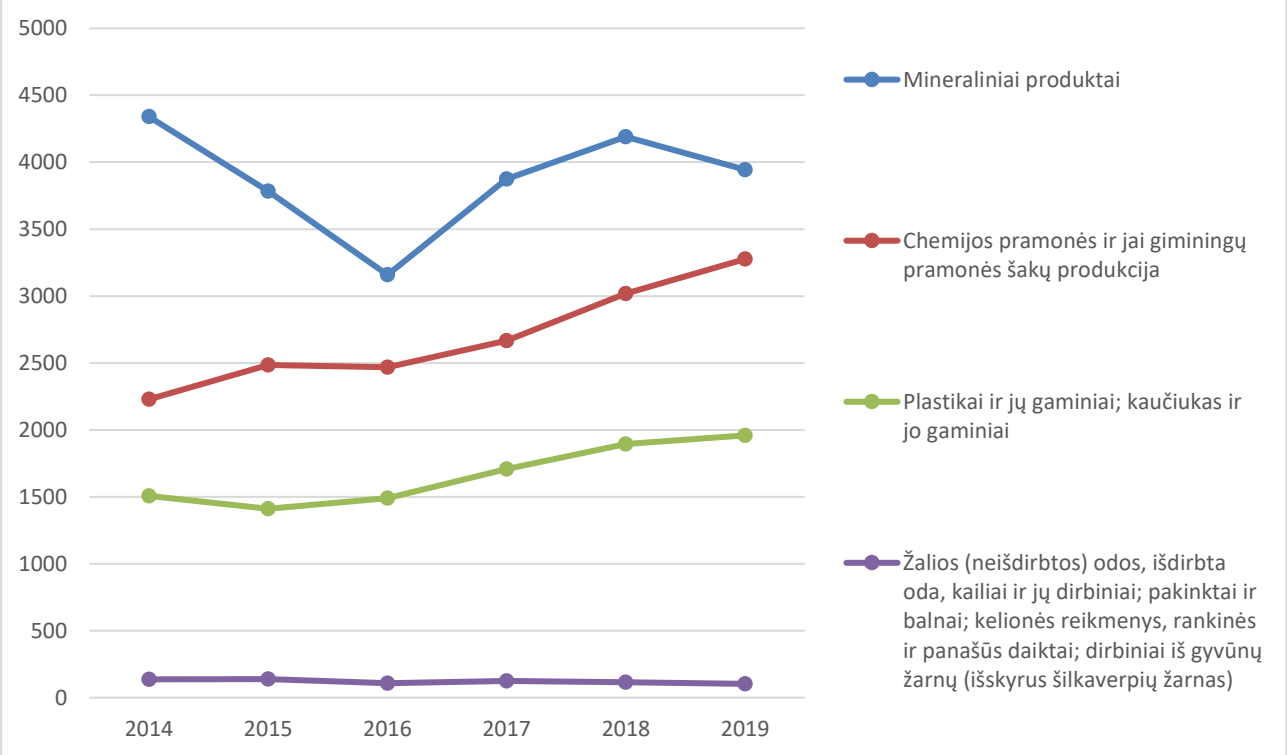
Vertinant 2 grupės Lietuvos prekių eksportą, pastebima, kad daugiausiai eksportuojama mineralinių produktų. 2014 metais mineralinių produktų eksportas sudarė 4339,8 mln. eurų ir užėmė didžiausią dalį viso šalies eksporto – net 17,8 %. Tačiau šių produktų eksportas nuo 2014 metų patyrė staigų mažėjimą: 2016 metais jis buvo mažiausias per nagrinėjamą laikotarpį ir sudarė 3158,3 mln.

eurų bei siekė 14 % viso šalies eksporto. Vėliau pastebimas mineralinių produktų eksporto augimas. 2018 metais šių produktų eksportas sudarė 4189,2 mln. eurų ir siekė beveik 15 % viso šalies eksporto, o 2019 metais šiek tiek sumažėjo – sudarė 3943 mln. eurų ir siekė 13,3 % viso Lietuvos eksporto. Tokius reikšmingus eksporto vertės pokyčius galėjo lemti naftos kainų svyravimas.

Iš chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcijos eksporto nagrinėjamu laikotarpiu galima pastebėti, kad šių prekių eksportas tendencingai auga. 2014 metais jis siekė 2228,5 mln. eurų ir sudarė 9,2 % viso šalies eksporto, o 2019 metais – jau sudarė 3276,2 mln. eurų ir siekė daugiau nei 11 % viso šalies eksporto.

Panaši tendencija pastebima ir plastikų, jų gaminių, kaučiuko ir jo gaminių eksporte. Šių prekių eksportas patyrė nedidelį sumažėjimą 2015 metais, o vėliau iki 2019 metų šių gaminių eksporto apimtys augo. 2015 metais šių produktų eksportas sudarė 1411,1 mln. eurų arba 6,2 % viso šalies eksporto, o 2019 metais padidėjo iki 1959,2 mln. eurų arba 6,6 % viso Lietuvos eksporto.

Odos ir kailių prekių eksportas nagrinėjamu laikotarpiu išliko gana stabilus ir nepatyrė didelių svyravimų. 2014-2019 metais šių gaminių eksportas sudarė apie 0,5 % viso šalies eksporto.



4 pav. 2 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

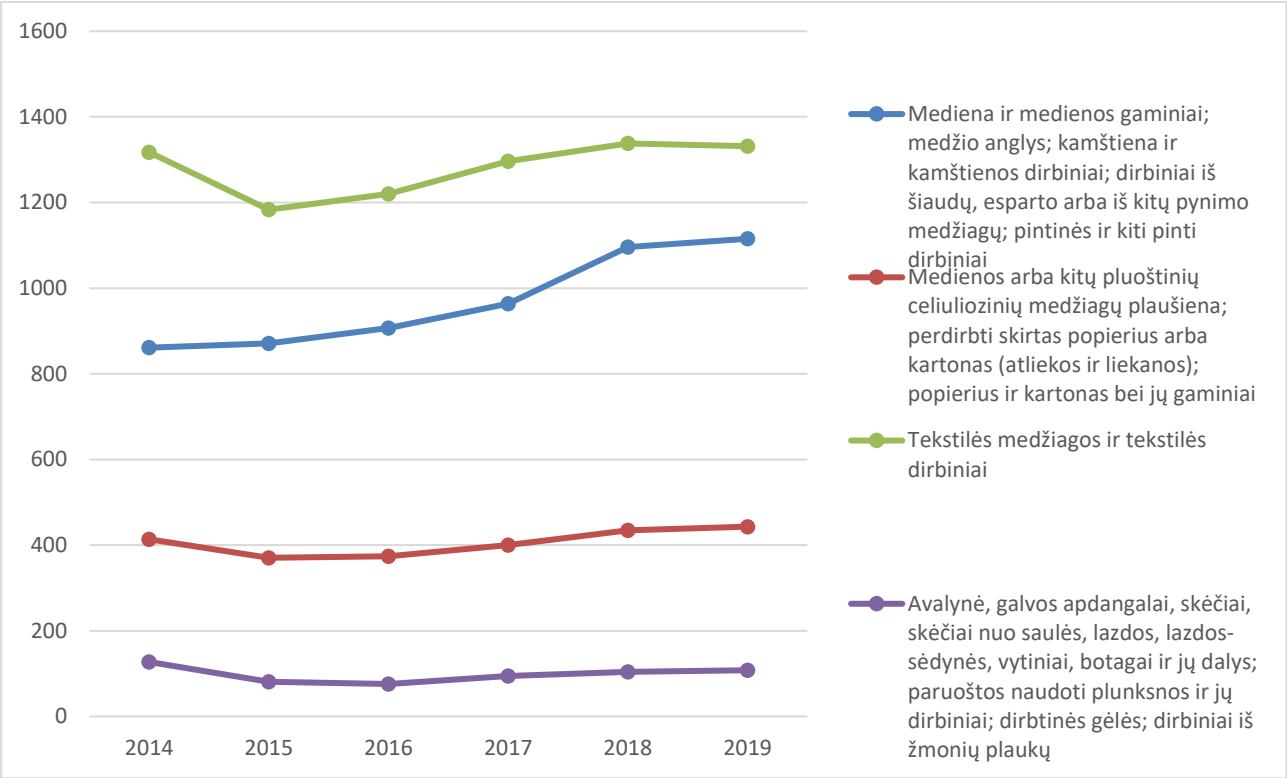
Vertinant 3 grupės Lietuvos prekių eksportą, pastebima, kad daugiausiai eksportuojama tekstilės medžiagos ir jos dirbinių. Šių produktų eksportas 2015 metais patyrė nuosmukį ir sumažėjo nuo 1317,2 mln. eurų (5,4 % viso Lietuvos eksporto) 2014 metais iki 1183,4 mln. eurų (5,2 % viso

šalies eksporto). Po 2015 metų pastebimas šių produktų eksporto apimčių augimas, kuris 2019 metais beveik pasiekė 2014 metų lygį ir sudarė 1331,8 mln. eurų arba 4,5 % viso šalies eksporto.

Medienos ir jos gaminių eksporto apimtys nagrinėjamu laikotarpiu augo ir 2019 metais sudarė 1115,4 mln. eurų arba 3,8 % viso Lietuvos eksporto. 2014 metais šių gaminių eksportas sudarė 861,1 mln. eurų ir siekė 3,5 % viso šalies eksporto.

Medienos ir kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušienos eksporto apimtys 2014-2019 metais išliko panašios, nepatyrė didelių pokyčių ir sudarė apie 1,5 % viso šalies eksporto.

Panaši situacija buvo ir avalynės, galvos apdangalų bei skėčių eksporte – nagrinėjamu laikotarpiu eksporto apimtys išliko panašios ir kasmet sudarė vos 0,4 % ar 0,5 % viso šalies eksporto.



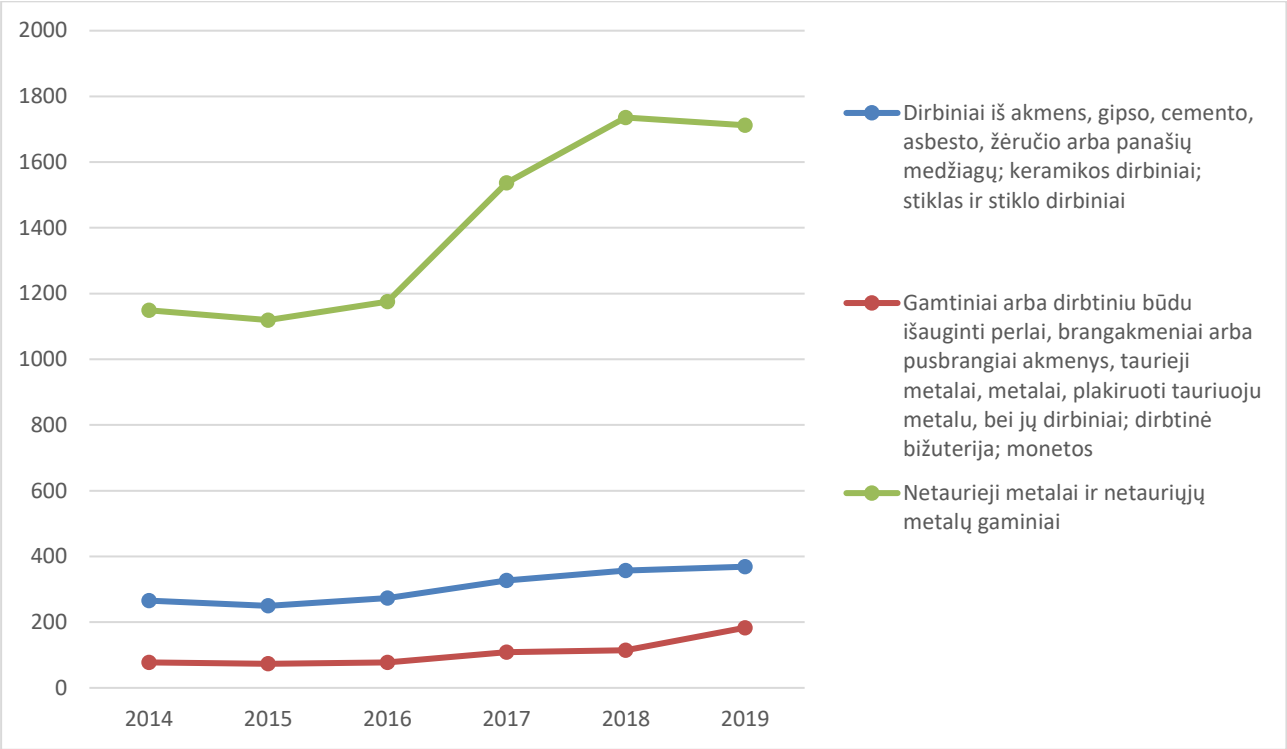
5 pav. 3 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Vertinant 4 grupės Lietuvos prekių eksportą, pastebima, kad daugiausiai eksportuojama netauriųjų metalų ir jų gaminių. Jų eksportas ženkliai išaugo nuo 2015 metų, tuo metu šių gaminių eksportas sudarė 1119,3 mln. eurų ir siekė 4,9 % viso šalies eksporto. 2018 metais netauriųjų metalų ir jų gaminių eksportas buvo didžiausias ir sudarė beveik 1736 mln. eurų arba 6,1 % viso Lietuvos eksporto. 2019 metais jis nežymiai sumažėjo ir išliko panašus kaip ir 2018 metais – sudarė 1712,3 mln. eurų arba 5,8 % viso šalies eksporto.

Dirbinių iš akmens ir kitų medžiagų bei gamtinių ar dirbtiniu būdu išaugintų perlų, brangakmenių, metalų eksporto tendencijos buvo gana panašios. Per analizuojamą laikotarpį

pastebimas šių produktų eksporto apimčių augimas. 2014 metais dirbinių iš akmens eksportas sudarė 265,3 mln. eurų ir siekė 1,1 % viso šalies eksporto, o 2019 metais – 368,8 mln. eurų arba 1,3 % viso Lietuvos eksporto. Gamtinių ar dirbtiniu būdu išaugintų perlų, brangakmenių, metalų eksportas 2014 metais sudarė 77,3 mln. eurų ir siekė vos 0,3 %viso šalies eksporto. 2019 metais eksportas padidėjo iki 183,1 mln. eurų ir siekė 0,6 % viso Lietuvos eksporto.

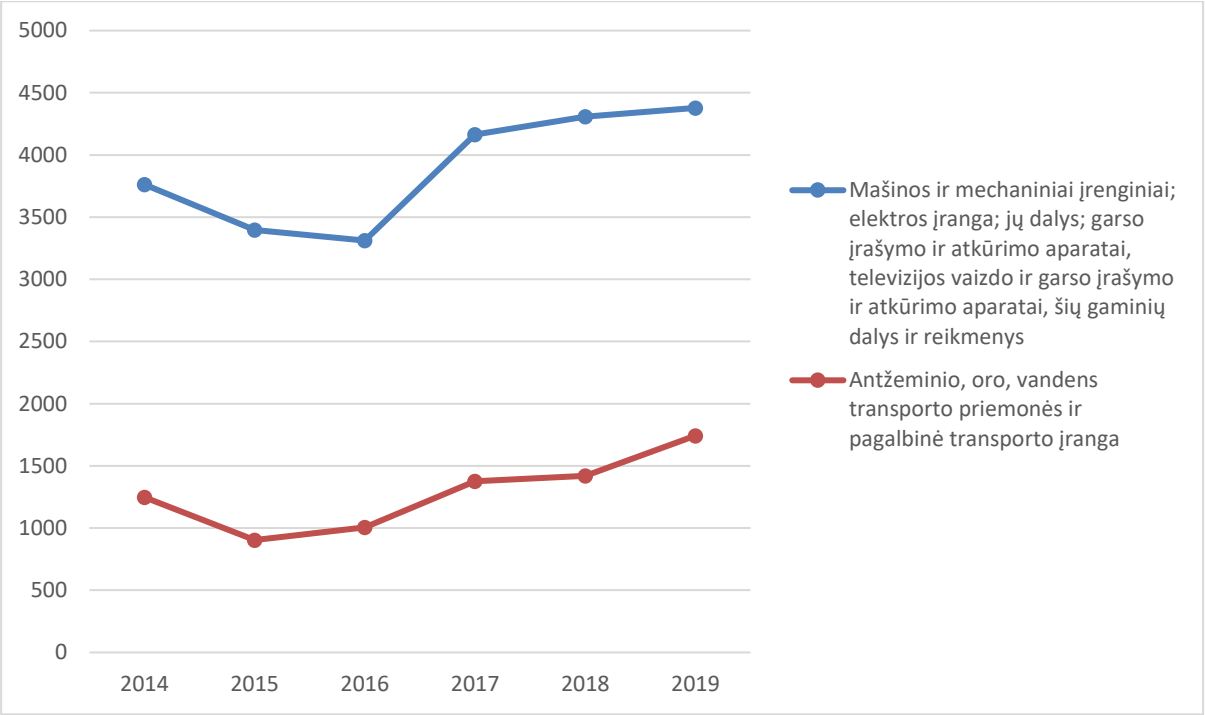


6 pav. 4 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Vertinant 5 grupės Lietuvos prekių eksportą, galima pastebėti, kad nagrinėjamu laikotarpiu daugiausiai eksportuojama mašinų ir mechaninių įrenginių. Jų eksportas 2014 metais siekė 3763,4 mln. eurų arba 15,5 % viso šalies eksporto, tačiau 2016 metais matomas sumažėjimas iki 3311,8 mln. eurų, kuris sudarė 14,7 % viso šalies eksporto. Vėliau šių prekių eksportas sparčiai augo ir 2019 metais pasiekė didžiausią sumą per analizuojamą laikotarpį – 4378,4 mln. eurų (beveik 15 % viso šalies eksporto 2019 metais).

Antžeminio, oro, vandens transporto priemonių ir pagalbinės transporto įrangos eksportas 2014 metais siekė beveik 1247 mln. eurų ir sudarė 5,1 % viso šalies eksporto. 2015 metais jis pasiekė žemiausią lygį per nagrinėjamą laikotarpį ir sudarė 903,7 mln. eurų arba beveik 4 % viso šalies eksporto. Kasmet augant šių prekių eksportui, 2019 metais jis pasiekė 1742,8 mln. eurų arba beveik 6 % viso Lietuvos eksporto.



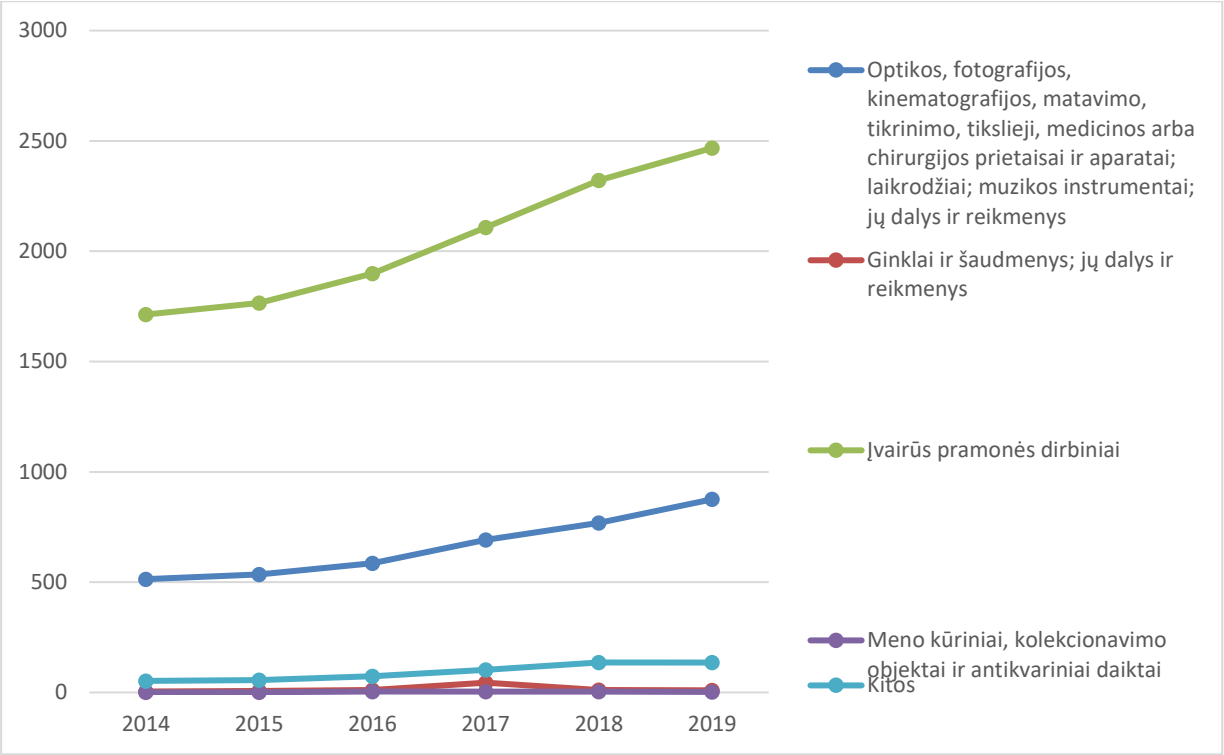
7 pav. 5 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Vertinant paskutinės 6 grupės Lietuvos prekių eksportą, galima pastebėti, kad nagrinėjamu laikotarpiu daugiausiai eksportuota įvairių pramonės dirbinių. Jie apima šluotas, šepečius, sagas, užtrauktukus, tušinukus ir panašius dirbinius (Eurostat, 2019). Šių dirbinių eksportas nagrinėjamu laikotarpiu visą laiką augo. 2014 metais jis siekė 1713,1 mln. eurų arba kiek daugiau nei 7 % viso šalies eksporto, o 2019 metais eksportas pasiekė 2467,8 mln. eurų arba daugiau nei 8 % viso Lietuvos eksporto.

Nagrinėjant 2014-2019 metų optikos, fotografijos, medicinos prietaisų ir panašių gaminių eksportą, galima pastebėti tokią pačią eksporto augimo tendenciją kaip ir įvairių pramonės dirbinių kategorijoje. 2014 metais optikos, fotografijos, medicinos prietaisų ir panašių gaminių eksportas siekė 513,7 mln. eurų ir sudarė kiek daugiau nei 2 % viso šalies eksporto, o 2019 metais padidėjo iki 875,3 mln. eurų ir sudarė beveik 3 % viso Lietuvos eksporto.

Meno kūrinių, kolekcionavimo objektų ir antikvarinių daiktų eksporto tendencijos buvo labai panašios kaip ir ginklų, šaudmenų, jų dalių ir reikmenų eksporto bei prekių, nenurodytų kitur, eksportas. Šių prekių eksportas nagrinėjamu laikotarpiu išliko stabilus, nepatyrė didelių svyravimų ir sudarė labai mažą šalies eksporto dalį. Meno kūrinių, kolekcionavimo objektų ir antikvarinių daiktų eksportas 2014 metais sudarė 0,71 mln. eurų arba vos 0,003 % viso šalies eksporto, o 2019 metais – 1,8 mln. eurų arba 0,006 % viso Lietuvos eksporto. Ginklų, šaudmenų, jų dalių ir reikmenų eksportas 2014 metais sudarė 4,4 mln. eurų ir siekė vos 0,02 % viso šalies eksporto, o 2019 metais jis sudarė 9,4 mln. eurų arba 0,03 % viso Lietuvos eksporto.



8 pav. 6 grupės Lietuvos prekių eksportas mln. eurų 2014-2019 metais

(šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Apibendrinant galima teigti, kad 2014-2019 metų laikotarpiu didžiausios Lietuvos eksporto apimtys eurais buvo šių prekių kategorijų: mineralinių produktų, mašinų ir mechaninių produktų, chemijos pramonės, įvairių pramonės dirbinių (baldų), plastikų ir jų gaminių, paruoštų maisto produktų, augalinių produktų ir tekstilės medžiagų. Iš šių prekių kategorijų matome, kad Lietuvos eksporte dominuoja chemijos pramonė, plastikų pramonė, baldų pramonė, žemės ūkis ir maisto pramonė. Dažniausiai šie sektoriai yra priskiriami prie žemųjų technologijų. Mašinos ir mechaniniai įrenginiai yra priskiriami prie aukštesniųjų technologijų, tačiau bendra Lietuvos eksporto struktūra yra labiau nukreipta į žemąsias technologijas. Galima pastebėti, kad šalies eksporto struktūroje svarbią vietą užima žaliavos ir jų perdirbti produktai, tačiau jų kainų svyravimai dažniausiai lemia didelius eksporto vertės pokyčius. Tai galima pamatyti iš mineralinių produktų eksporto vertės pokyčių, kuriems darė įtaką naftos kainų kitimas.

3.2. Lietuvos eksportuojamų prekių specializacijos vertinimas pagal RCA ir LFI indeksus

Lietuvai, kaip ir bet kuriai kitai valstybei, yra svarbu eksportuoti tokias prekes, kurios būtų konkurencingos pasaulinėse rinkose, todėl verta išanalizuoti, kurios šalies eksportuojamos prekės yra konkurencingos tarptautinėje rinkoje. Lietuvos eksporto atskleistojo santykinio pranašumo indeksai analizuojamu laikotarpiu buvo skaičiuojami remiantis Lietuvos ir pasaulio eksporto 2014-2019 metų

eksporto duomenimis. Lietuvos produktų eksporto atskleistasis santykinis pranašumas yra analizuojamas visų pasaulio šalių atžvilgiu.

6 lentelėje yra pateikiama Lietuvos eksporto specializacija, kuri buvo nustatyta apskaičiavus RCA indeksą. Apskaičiavus atskleistąjį santykinį pranašumą pagal minėtą indeksą 2014-2019 metų laikotarpiu, paaiškėjo, kad Lietuva atskleistąjį santykinį pranašumą turėjo 42 prekių kategorijose iš 97 prekių skirsnių pagal kombinuotąją nomenklatūrą (žr. 1 priedą). Lietuva neturėjo atskleistojo santykinio pranašumo 55 prekių kategorijose, kurių dauguma yra susijusios su gamtiniais ištekliais, kurių Lietuvoje yra mažai arba visai nėra, todėl tai paaiškina, kodėl šalis neturėjo atskleistojo santykinio pranašumo tokiose prekių kategorijose, kaip: rūdos, šlakai ir pelenai (26), gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai (71), nikelis ir nikelio dirbiniai (75), cinkas ir cinko dirbiniai (79), alavas ir alavo dirbiniai (80), kiti netaurieji metalai (81)[1]. Per nagrinėjamą laikotarpį Lietuva įgijo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą eksportuodama pieną ir pieno produktus (04), augančius medžius ir kitus augalus (06), malybos produkciją (11), tabaką ir perdirbtus tabako pakaitalus (24), trąšas (31), kailius ir dirbtinius kailius (43), medieną ir medienos dirbinius (44), vilną (51), kitus augalinius tekstilės pluoštus (53) ir baldus (94). Vidutinį, 2 < RCA ≤ 4 (c klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą turėjo šios prekės: gyvi gyvūnai (01), žuvys ir vėžiagyviai (03), valgomosios daržovės (07), javai (10), gaminiai iš mėsos, žuvies arba vėžiagyvių (16), nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas (22), maisto pramonės liekanos ir atliekos, paruošti pašarai gyvūnams (23), albumininės medžiagos (35) bei vata, veltinys ir neaustinės medžiagos (56). Likusios prekės, kurias eksportuoja Lietuva, analizuojamu laikotarpiu turėjo silpną, 1 < RCA ≤ 2 (b klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą. Išanalizavus Lietuvos eksporto prekes, galima pastebėti, kad dauguma šalies eksportuojamų prekių, turinčių atskleistąjį santykinį pranašumą, yra mažos pridėtinės vertės pramonės šakos, kurių gamyboje yra naudojamos nesudėtingos technologijos.

6 lentelė. **Lietuvos eksporto atskleistasis santykinis pranašumas 2014-2019 metais pagal RCA indeksą (sudaryta ir apskaičiuota autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir International Trade Centre duomenimis)**

Neturi atskleistojo santykinio pranašumo					**Turi atskleistąjį santykinį pranašumą**				
KN skirsnis	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**
01	2,26	21	1,80	41	0,56	61	0,82	82	0,50
02	1,24	22	2,01	42	0,37	62	1,13	83	1,12
03	2,49	23	2,15	43	4,08	63	1,89	84	0,72

[1] Skaičius skliaustuose atitinka prekės kodą pagal kombinuotosios nomenklatūros skirsnius (žr. 1 priedą).

Neturi atskleistojo santykinio pranašumo					Turi atskleistąjį santykinį pranašumą				
KN skirsnis	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**	**KN skirsnis**	**RCA**
04	4,23	24	7,70	44	4,95	64	0,43	85	0,48
05	1,07	25	0,63	45	0,22	65	0,68	86	0,37
06	4,04	26	0,01	46	1,51	66	0,22	87	0,57
07	2,37	27	1,28	47	0,31	67	0,09	88	0,07
08	1,67	28	0,67	48	1,20	68	1,69	89	0,20
09	0,89	29	0,20	49	1,81	69	0,51	90	0,76
10	3,89	30	0,87	50	0,38	70	1,31	91	0,22
11	4,82	31	9,67	51	4,56	71	0,11	92	0,29
12	1,05	32	1,11	52	0,33	72	0,70	93	0,62
13	0,61	33	1,23	53	7,22	73	1,44	94	5,27
14	0,14	34	1,28	54	0,91	74	0,38	95	0,61
15	0,71	35	2,30	55	0,65	75	0,10	96	0,97
16	2,53	36	0,10	56	3,88	76	0,64	97	0,06
17	1,62	37	0,70	57	0,32	78	0,53	99	0,15
18	1,65	38	1,46	58	0,45	79	0,17		
19	1,75	39	1,78	59	0,54	80	0,03		
20	0,79	40	0,47	60	0,57	81	0,14		

7 lentelėje atskirai pateikiami apskaičiuoti atskleistojo santykinio pranašumo RCA indeksai, kurie yra didesni už 4 ir reiškia, kad šalis turi stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą. 7 lentelėje taip pat pateikiami kvadratiniai nuokrypiai ir variacijos koeficientai, kurie kartu su RCA indeksais parodo Lietuvos produktų eksporto specializaciją bei atskleistojo santykinio pranašumo kitimo tendencijas pasaulinėse rinkose.

Atliktus RCA indekso skaičiavimus, atspindinčius konkurencinį pranašumą, paaiškėjo, kad 2014-2019 metų laikotarpiu stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą turėjo net 10 produktų kategorijų, kurios pateiktos 3 lentelėje. Vertinant visos Lietuvos prekių grupių konkurencingumą 2014-2019 metais, trąšos analizuojamu laikotarpiu turėjo didžiausią atskleistojo santykinio pranašumo RCA indekso vertę – jo vidurkis siekė net 9,67. Kadangi apskaičiuotas trąšų variacijos koeficientas yra 7,27 % < 10 %, vadinasi, kad atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra nedidelis ir analizuojamu laikotarpiu Lietuvos trąšų eksporto konkurencinės pozicijos pasaulinėje rinkoje buvo tvirtos.

Antrą didžiausią atskleistojo santykinio pranašumo RCA indekso vertę turėjo tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai, kurių RCA vidurkis siekė 7,70. Tačiau šios prekių kategorijos apskaičiuoto variacijos koeficiento reikšmė 25,19 % > 20 % parodė, kad atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra didelis ir nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos eksportuojamo tabako

konkurencinės pozicijos pasaulinėje rinkoje nebuvo stabilios. Tai patvirtina ir analizuojamu laikotarpiu pastebimas tabako eksporto apimčių kitimas, kurios ypač išaugo paskutiniais metais. Tai galėjo lemti išaugęs Lietuvos tabako eksportas į JAV ir Japoniją (Versli Lietuva, 2018). Tabako ir perdirbtų tabako pakaitalų atkleistojo santykinio pranašumo indeksai 2014-2019 metais, nepaisant didelio jų įvairavimo (V_{RCA} = 25,19 %), atskleidžia, kad Lietuva specializuojasi eksportuoti tabako ir jo pakaitalų produktus pasaulyje. Visą analizuojamą laikotarpį ši produktų kategorija išlaikė stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą.

Trečią didžiausią RCA indekso vertę turėjo kitų augalinių tekstilės pluoštų, popieriaus verpalų ir popieriaus verpalų audinių prekių kategorija. Jos RCA vidurkis siekė 7,22. Apskaičiuotas variacijos koeficientas yra 10,18 % > 10 %, todėl atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra vidutinis ir analizuojamu laikotarpiu Lietuvos šių prekių eksporto konkurencinės pozicijos pasaulinėje rinkoje buvo pakankamai stabilios. Analizuojamu 2014-2019 metų laikotarpiu ši produktų kategorija išlaikė stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, todėl galima teigti, kad Lietuva specializuojasi eksportuoti kitus augalinius tekstilės pluoštus, popieriaus verpalus ir popieriaus verpalų audinius.

Dar viena prekių kategorija, turėjusi didelę RCA indekso vertę yra baldai. RCA vidurkis siekė 5,27. Visą nagrinėjamą laikotarpį baldai turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą. Apskaičiuotas variacijos koeficientas yra 5,53 % < 10 %, todėl atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra nedidelis. Tai reiškia, kad Lietuvos baldų eksportas yra konkurencingas ir vertinamas pasaulyje.

Analizuojant stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą turinčias prekių grupes, verta paminėti augančių medžių, malybos produkcijos bei kailių prekių grupes. Malybos produkcijos, salyklo, krakmolo, inulino, kviečių glitimo RCA vidurkis siekė 4,82. Apskaičiuotas variacijos koeficientas šiai prekių grupei yra 11,20 % > 10 %, todėl atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra vidutinis ir analizuojamu laikotarpiu Lietuvos malybos produkcijos eksporto konkurencinės pozicijos pasaulinėse rinkose buvo pakankamai stabilios. Visą analizuojamą laikotarpį, išskyrus 2014 metus, kai ši prekių kategorija turėjo vidutinį, 2 < RCA ≤ 4 (c klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, ši produktų kategorija išlaikė stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, todėl galima teigti, kad Lietuva specializuojasi eksportuoti malybos produkciją.

Augančių medžių ir kitų augalų RCA vidurkis siekė 4,04, tačiau variacijos koeficientas buvo 15,10 %, o tai reiškia, kad 10%< V_{RCA} < 20 %. Vadinasi, atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra vidutinis. Per 6 nagrinėjamus metus, 3 metus ši prekių kategorija turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, o likusius 3 metus – vidutinį, 2 < RCA ≤ 4 (c klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą. Tai galėjo lemti pastaraisiais metais sumažėjęs grūdų, rapsų eksportas.

Kailių ir dirbtinių kailių bei jų dirbinių prekių grupės RCA vidurkis siekė 4,08, o apskaičiuotas variacijos koeficientas sudarė net 16,84 %. Tai reiškia, kad atskleistojo santykinio pranašumo kitimas yra vidutinis, nes 10%< V_{RCA} < 20 %. Vėlgi, per nagrinėjamą laikotarpį, 3 metus ši prekių kategorija turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, o likusius 3 metus – vidutinį, 2 < RCA ≤ 4 (c klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą. Mažiausias RCA indeksas buvo 2019, paskutiniais analizuotais, metais. Jis siekė vos 2,95. Tokį staigų sumažėjimą galėjo lemti sustojęs eksportas į Lenkijos rinką (Versli Lietuva, 2019).

Likusių prekių kategorijų – pieno ir jo produktų, medienos ir jos dirbinių, vilnos – RCA vidurkiai svyravo nuo 4,04 iki 4,95. Visą analizuojamą laikotarpį šios prekių kategorijos turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, o variacijos koeficientai buvo mažesni už 10 %, todėl atskleistojo santykinio pranašumo kitimas buvo nedidelis. Todėl galima teigti, kad 2014-2019 metų laikotarpiu pieno ir jo produktų, medienos ir vilnos eksportas buvo konkurencingas pasauliniu mastu.

2014 metais 7 prekių kategorijos turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, o 2019 metais tokių prekių buvau jau 8. Todėl galima teigti, kad didėjantis prekių, kurias eksportuodama Lietuva turi atskleistąjį santykinį pranašumą, skaičius rodo augančią Lietuvos eksporto diversifikaciją (Lietuvos bankas, 2013).

7 lentelė. **Lietuvos eksportuojamos prekių grupės, turinčios stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą 2014-2016 metais pagal RCA indeksą (sudaryta ir apskaičiuota autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir International Trade Centre duomenimis)**

KN skirsnio kodas	Pavadinimas	2014	2015	2016	2017	2018	2019	RCA vidurkis	Kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas, %
04	Pienas ir pieno produktai; paukščių kiaušiniai; natūralus medus; gyvūninės kilmės maisto produktai, nenurodyti kitoje vietoje	4,67	4,00	4,20	4,26	4,03	4,20	4,23	0,24	5,69
06	Augantys medžiai ir kiti augalai; svogūnėliai, šaknys ir kitos panašios augalų dalys; skintos gėlės ir dekoratyviniai žalumynai	3,53	5,00	4,48	4,12	3,70	3,44	4,04	0,61	15,10
11	Malybos produkcija; salyklas; krakmolas; inulinas; kviečių glitimas	3,95	4,64	4,87	5,06	4,79	5,60	4,82	0,54	11,20
24	Tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	6,54	5,93	6,40	7,04	10,51	9,77	7,70	1,94	25,19
31	Trąšos	10,08	10,63	10,04	9,34	8,68	9,26	9,67	0,70	7,27

KN skirsnio kodas	Pavadinimas	2014	2015	2016	2017	2018	2019	RCA vidurkis	Kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas, %
43	Kailiai ir dirbtiniai kailiai; jų dirbiniai	3,98	4,85	4,47	4,51	3,70	2,95	4,08	0,69	16,84
44	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys	4,79	5,01	5,01	4,72	5,03	5,15	4,95	0,16	3,27
51	Vilna, švelniavilnių arba šiurkščiavilnių gyvūnų plaukai; ašutų verpalai ir audiniai	4,17	3,97	4,92	4,68	4,75	4,88	4,56	0,39	8,65
53	Kiti augaliniai tekstilės pluoštai; popieriaus verpalai ir popieriaus verpalų audiniai	6,13	6,73	7,71	6,94	7,76	8,04	7,22	0,73	10,18
94	Baldai; patalynės reikmenys, čiužiniai, čiužinių karkasai, dekoratyvinės pagalvėlės ir panašūs kimštiniai baldų reikmenys; šviestuvai ir apšvietimo įranga, nenurodyti kitoje vietoje; šviečiantieji ženklai, šviečiančiosios iškabos ir panašūs dirbiniai; surenkamieji statiniai	4,97	4,90	5,28	5,36	5,65	5,48	5,27	0,29	5,53

8 lentelėje pateikiama 2014-2019 metų Lietuvos eksporto specializacija, kuri yra nustatyta taikant LFI indeksą. Palyginus su produktais, kurie turėjo atskleistąjį santykinį pranašumą pagal RCA indeksą, pagal LFI indeksą nustatytos dar 8 prekės, kuriuos eksportuodama šalis specializavosi, todėl pagal šį indeksą net 50 produktų kategorijų iš 97 Lietuva specializavosi juos eksportuodama. Tačiau verta paminėti, kad tik nedidelė dalis prekių turėjo aukštą specializacijos lygį, daugumos prekių LFI indeksų reikšmės buvo vos didesnės už 0. Iš gautų rezultatų galima pastebėti, kad analizuojamu laikotarpiu Lietuva labiausiai specializavosi eksportuodama baldus (94), trąšas (31), javus (10), medieną ir medienos dirbinius (44), plastikus ir jų dirbinius (39), tabaką ir perdirbtus tabako pakaitalus (24) bei pieną ir pieno produktus (04). Apskaičiavus LFI indeksą, nustatyta, kad Lietuva taip pat specializavosi eksportuodama 43 kitus produktus.

Gauti neigiami LFI indeksai rodo, kad Lietuva tam tikrų prekių daugiau importuoja nei eksportuoja. Didžiausi neigiami LFI indeksai analizuojamu laikotarpiu gauti šiose grupėse: mineralinis kuras (27), antžeminio transporto priemonės, išskyrus geležinkelio ir tramvajaus riedmenis (87), organiniai chemijos produktai (29) ir branduoliniai reaktoriai, katilai (boileriai), mašinos ir mechaniniai įrenginiai (84). Vadinasi, Lietuva šių prekių daugiau importuoja nei eksportuoja. Tam įtakos gali turėti kelios priežastys. Pirmiausia, Lietuvoje tokių natūralių gamtinių

išteklių, kaip mineralinis kuras, yra nedaug arba visai nėra, todėl juos tenka importuoti. Taip pat, tik nedidelė dalis prekių, kurias eksportuoja Lietuva, yra gaminamos naudojant vidutinę ar aukštesnę technologiją (Lietuvos bankas, 2013). Todėl galima teigti, kad dėl šios priežasties Lietuva nesispecializuoja eksportuodama tokias prekes, kaip mašinos, mechaniniai įrenginiai ir antžeminio transporto priemonės, arba šalis jų importuoja daugiau nei eksportuoja.

8 lentelė. **Lietuvos eksporto specializacija 2014-2019 metais pagal LFI indeksą (sudaryta ir apskaičiuota autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)**

Nesispecializuoja					Aukštas specializacijos lygis				
KN skirsnis	**LFI**	**KN skirsnis**	**LFI**	**KN skirsnis**	**LFI**	**KN skirsnis**	**LFI**	**KN skirsnis**	**LFI**
01	0,08	21	0,01	41	-0,02	61	0,14	82	-0,08
02	0,06	22	-0,11	42	-0,03	62	0,26	83	-0,16
03	0,01	23	0,11	43	0,09	63	0,12	84	-0,93
04	0,55	24	0,63	44	0,83	64	-0,15	85	-0,44
05	-0,03	25	-0,39	45	0,00	65	0,00	86	-0,05
06	-0,01	26	0,00	46	0,00	66	0,00	87	-1,96
07	0,06	27	-2,20	47	0,01	67	0,00	88	-0,01
08	-0,26	28	0,05	48	-0,25	68	0,03	89	-0,02
09	-0,12	29	-0,94	49	0,14	69	-0,11	90	0,23
10	1,04	30	-0,46	50	0,00	70	-0,02	91	-0,01
11	0,20	31	1,04	51	0,01	71	0,03	92	-0,01
12	0,16	32	-0,19	52	-0,06	72	-0,29	93	-0,02
13	-0,01	33	-0,19	53	0,02	73	0,16	94	2,92
14	0,00	34	-0,05	54	-0,05	74	-0,02	95	-0,05
15	-0,12	35	0,06	55	-0,18	75	0,00	96	-0,03
16	0,19	36	-0,01	56	0,14	76	-0,02	97	0,00
17	0,08	37	-0,01	57	-0,02	78	0,01	99	0,16
18	0,03	38	0,08	58	-0,05	79	-0,01		
19	0,09	39	0,76	59	-0,03	80	0,00		
20	-0,08	40	-0,23	60	-0,07	81	0,00		

9 lentelėje pateikiamos Lietuvos pramonės šakos, kurios pagal apskaičiuotą LFI indeksą turėjo aukštą specializacijos lygį analizuojamu laikotarpiu. Gauti rezultatai rodo, kad šalis labiausiai specializavosi eksportuodama baldus. Nagrinėjamu laikotarpiu baldų LFI indeksas buvo sumažėjęs 2017 metais, o 2019 metais pasiekė aukščiausią reikšmę – 3,12.

Vertinant šalies trąšų eksporto LFI indekso kitimą analizuojamu laikotarpiu, pastebimas indekso sumažėjimas po 2016 metų. Panaši tendencija pastebima nagrinėjant medienos ir jos dirbinių eksportą, kur LFI indeksas pastaraisiais metais sumažėjo.

Analizuojant javų eksportą, labiausiai pastebimas LFI indekso sumažėjimas 2018 metais. Nagrinėjant plastikų ir jų dirbinių eksporto LFI indeksus, pastebima, kad tiriamuoju laikotarpiu indeksų reikšmės išliko panašios, tačiau paskutiniais analizuotais, 2018-2019, metais indekso reikšmės pasiekė 0,89 – didžiausią reikšmę per laikotarpį.

Vertinant tabako LFI indeksų reikšmes, matomas didelis indekso reikšmės padidėjimas 2018 metais iki 1,03 ir sumažėjimas iki 0,80 2019 metais.

Nagrinėjant pieno ir jo produktų eksporto LFI indeksus, didelių pokyčių nematyti visu analizuojamu laikotarpiu. Aukščiausia indekso reikšmė buvo 2014 metais, vėliau ji šiek tiek sumažėjo ir išliko panaši visu tiriamuoju laikotarpiu.

9 lentelė. **Lietuvos aukšto lygio eksporto specializacija 2014-2019 metais pagal LFI indeksą (sudaryta ir apskaičiuota autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)**

KN skirsnis	Pramonės šaka	2014	2015	2016	2017	2018	2019
94	Baldai	2,54	2,82	3,06	2,95	3,04	3,12
31	Trąšos	1,26	1,30	1,05	0,90	0,86	0,87
10	Javai	1,09	1,20	1,22	1,07	0,61	1,09
44	Mediena ir jos dirbiniai	0,86	0,93	0,90	0,75	0,80	0,74
39	Plastikai ir jų dirbiniai	0,74	0,66	0,71	0,65	0,89	0,89
24	Tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	0,41	0,37	0,51	0,65	1,03	0,80
04	Pienas ir pieno produktai	0,68	0,53	0,57	0,55	0,47	0,50

10 lentelėje pateikiamos pramonės šakos, kurios turėjo stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą pagal RCA indeksą, tačiau apskaičiavus pagal LFI indeksą paaiškėjo, kad jos neturi tokio aukšto specializacijos lygio. Kitų augalinių tekstilės pluoštų eksporto LFI indeksas visu analizuojamu laikotarpiu išliko stabilus ir lygus 0,02. Tai reiškia, kad Lietuva specializuojasi eksportuodama šias prekes, tačiau tai nėra aukštas specializacijos lygis, kokį nurodė apskaičiuotas RCA vidurkis, kuris siekė 7,22. Vadinasi, eksporto ir importo apimtys yra beveik vienodos.

Vilnos LFI indekso reikšmė 2014 ir 2015 metais buvo neigiama, o vėlesniais metais padidėjo ir nuo 2018 metų siekė 0,03. RCA indeksas 2014 metasi siekė net 4,17, o 2015 – 3,97. Vadinasi, nepaisant vilnos eksporto masto, analizuojamo laikotarpio pradžioje vilnos importas viršijo eksportą ir Lietuva neturėjo pranašumo šioje pramonės šakoje.

Kailių ir dirbtinių kailių LFI indekso reikšmės tiriamuoju laikotarpiu mažėjo ir 2019 metais siekė vos 0,06. RCA indeksas atskleidė panašias tendencijas: RCA vidurkis nagrinėjamu laikotarpiu siekė 4,08, mažiausias RCA indeksas buvo 2019 – jis siekė vos 2,95, o apskaičiuotas variacijos koeficientas sudarė net 16,84 %. Todėl galima teigti, kad Lietuvos eksportuojamų kailių konkurencinės pozicijos pasaulinėje rinkoje nebuvo stabilios ir eksporto apimtys nedaug viršijo importo apimtis.

Vertinant malybos produkcijos LFI indekso reikšmes, nebuvo didelių pokyčių nagrinėjamu laikotarpiu. Galima pastebėti, kad Lietuva specializavosi eksportuodama malybos produkciją, tačiau tai nebuvo aukšto specializacijos lygio eksportas.

Nagrinėjant augančių medžių ir kitų augalų LFI indeksus pastebima, kad iki 2018 metų Lietuvos eksportas vos viršydavo importą, o nuo 2018 metų importo apimtys viršijo eksporto apimtis. RCA indeksas atskleidė panašias tendencijas: RCA vidurkis nagrinėjamu laikotarpiu siekė 4,04, mažiausias RCA indeksas buvo 2019 – jis siekė 3,44, o apskaičiuotas variacijos koeficientas sudarė net 15,10 %. Todėl galima teigti, kad Lietuvos eksportuojamų kailių konkurencinės pozicijos pasaulinėje rinkoje nebuvo stabilios ir konkurencingos.

10 lentelė. **Lietuvos eksporto specializacija 2014-2019 metais pagal LFI indeksą likusių pramonės šakų, kurios pagal RCA indeksą turėjo stiprų atskleistąjį santykinį pranašumą (sudaryta ir apskaičiuota autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)**

KN skirsnis	Pramonės šaka	2014	2015	2016	2017	2018	2019
53	Kiti augaliniai tekstilės pluoštai	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
51	Vilna	-0,01	-0,01	0,01	0,01	0,03	0,03
43	Kailiai ir dirbtiniai kailiai	0,10	0,14	0,09	0,09	0,07	0,06
11	Malybos produkcija	0,15	0,20	0,22	0,21	0,20	0,23
06	Augantys medžiai ir kiti augalai	0,00	0,03	0,00	0,02	-0,02	-0,06

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuva atskleistąjį santykinį pranašumą pagal RCA indeksą turėjo 42 prekių kategorijose iš 97 prekių skirsnių pagal kombinuotąją nomenklatūrą. RCA indeksas atskleidė, kad 2014 metais 7 prekių kategorijos turėjo stiprų, 4<RCA (d klasės), atskleistąjį santykinį pranašumą, o 2019 metais tokių prekių buvau jau 8. Todėl galima teigti, kad Lietuvos eksporto diversifikacija pamažu auga. Didžiausią atskleistąjį santykinį pranašumą analizuojamu laikotarpiu turėjo trąšos, tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai, kiti augaliniai tekstilės pluoštai ir baldai. Daugumos šalies eksportuojamų prekių, turinčių atskleistąjį santykinį pranašumą, gamyboje yra naudojamos nesudėtingos technologijos, jas gamina mažos pridėtinės vertės pramonės šakos. Pagal LFI indeksą Lietuva specializavosi eksportuodama net 50 produktų kategorijų iš 97. Tačiau tik

nedidelė dalis prekių turėjo aukštą specializacijos lygį, daugumos prekių LFI indeksų reikšmės buvo vos didesnės už 0. Apskaičiavus Lietuvos eksporto specializaciją 2014-2019 metų laikotarpiu pagal LFI indeksą, paaiškėjo, kad pasaulinėje rinkoje konkurencingiausios yra šios eksportuojamos prekių kategorijos: baldai, trąšos, javai, mediena ir jos dirbiniai, plastikai ir jų dirbiniai, tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai, pienas ir jo produktai. Apskaičiuoti abu indeksai atskleidė, kad Lietuva labiausiai specializuojasi eksportuodama prekes, kurioms pagaminti naudojamos nesudėtingos, žemesnės technologijos. Plastikai ir jų dirbiniai galėtų būti priskirti prie aukštesnės technologijos pramonės, o trąšos, nors ir priklauso chemijos produkcijai, dažniausiai yra priskiriamos prie žemesnės technologijos gaminių.

IŠVADOS

1. Nors nėra vieningo sutarimo dėl konkurencingumo sąvokos, tačiau dauguma nagrinėtų autorių konkurencingumą supranta gana panašiai. Tai tam tikras matas, parodantis šalies ir jos įmonių pranašumą parduoti prekes ar suteikti paslaugas tarptautinėse rinkose.
2. Kai kurie autoriai, tokie kaip P. Krugmanas ir M. E. Porteris, laikosi priešingo požiūrio, teigdami, kad šalies konkurencingumo sąvoka neegzistuoja, nes ji reiškia tą patį, ką reiškia produktyvumo apibrėžimas. Jų nuomone produktyvumo augimas turėtų būti pagrindinis veiksnys, skatinantis konkurencingumą.
3. A. Smitho, D. Ricardo ir Hecksher-Ohlin klasikinės konkurencingumo teorijos paaiškina tarptautinės prekybos sistemą, pagrįstą absoliučių ir palyginamųjų pranašumų principu. Tai rodo, kad šalis turėtų specializuotis tų prekių eksporte, kurias ji efektyviausiai gamina, ir turėtų eksportuoti prekes žemiausiomis sąnaudomis. Taip pat šalis turėtų eksportuoti tas prekes, kurioms pagaminti reikalingų išteklių šalis turi daugiausiai.
4. Lietuvos eksporto konkurencingumo tematika yra atlikta nemažai tyrimų, tačiau juose dažniausiai buvo tirtas RCA indeksas, kurį skaičiuojant yra naudojami tik eksporto duomenys, nepašalint reeksporto įtakos. LFI indeksas, kurį skaičiuojant naudojamai grynojo eksporto duomenys, Lietuvos tyrėjų darbuose buvo naudojamas rečiau. Anksčiau atliktuose tyrimuose, kuriuose skaičiuoti RCA indeksai, yra išskiriamos šios konkurencingiausios Lietuvos eksportuojamų prekių grupės: maisto produktai, medienos gaminiai ir cheminės medžiagos, ypač trąšos.
5. Nors Lietuvoje mažos pridėtinės vertės pramonės šakų reikšmė yra didelė, tačiau pramonės sektoriai turėtų persiorientuoti, pereinant prie aukštos pridėtinės vertės prekių gamybos, nes taip būtų užtikrinamas eksporto konkurencingumo didėjimas.
6. 2014-2019 metų laikotarpiu didžiausios Lietuvos eksporto apimtys eurais pagal RCA indeksą buvo šių prekių kategorijų: mineralinių produktų, mašinų ir mechaninių produktų, chemijos pramonės, įvairių pramonės dirbinių (baldų), plastikų ir jų gaminių, paruoštų maisto produktų, augalinių produktų ir tekstilės medžiagų. Iš šių prekių kategorijų matome, kad Lietuvos eksporte dominuoja chemijos pramonė, plastikų pramonė, baldų pramonė, žemės ūkis ir maisto pramonė. Dažniausiai šie sektoriai yra priskiriami prie žemųjų technologijų. Mašinos ir mechaniniai įrenginiai yra priskiriami prie aukštesniųjų technologijų, tačiau bendra Lietuvos eksporto struktūra yra labiau nukreipta į žemąsias technologijas.
7. Lietuvos eksporto struktūroje svarbią vietą užima žaliavos ir jų perdirbti produktai, tačiau jų kainų svyravimai dažniausiai lemia didelius eksporto vertės pokyčius. Tai galima pamatyti iš mineralinių produktų eksporto vertės pokyčių, kuriems naftos kainų kitimas darė įtaką.
8. Apskaičiavus Lietuvos eksporto specializaciją 2014-2019 metų laikotarpiu pagal RCA ir LFI indeksus, paaiškėjo, kad pasaulinėje rinkoje konkurencingiausios yra šios eksportuojamos prekių

kategorijos: baldai, trąšos, javai, mediena ir jos dirbiniai, plastikai ir jų dirbiniai, tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai, pienas ir jo produktai. Abu apskaičiuoti indeksai atskleidė, kad Lietuva labiausiai specializuojasi eksportuodama prekes, kurioms pagaminti naudojamos nesudėtingos, žemesnės technologijos. Plastikai ir jų dirbiniai galėtų būti priskirti prie aukštesnės technologijos pramonės, o trąšos, nors ir priklauso chemijos produkcijai, dažniausiai yra priskiriamos prie žemesnės technologijos gaminių.

PASIŪLYMAI

1. Kadangi atlikus tyrimą buvo pastebėta, kad Lietuva labiausiai specializuojasi eksportuodama prekes, kurioms pagaminti naudojamos nesudėtingos, vidutinės ar žemesnės technologijos, reikėtų skirti ypatingą dėmesį ir skatinti aukščiausio sudėtingumo gaminių eksportą. Lietuvos eksportas yra pakankamai gerai diversifikuotas, tačiau sudėtingesnės technologijos produktai bendroje eksporto struktūroje vis dar užima palyginti mažą dalį.
2. Įvertinus Lietuvos turimas kompetencijas ir technologijas, Lietuva galėtų pasiekti stiprų konkurencinį pranašumą, eksportuodama tas prekes, kurios šiuo metu neturi arba turi silpną santykinį pranašumą. Todėl tolimesniuose tyrimuose būtų tikslinga giliau analizuoti valstybės taikomas politines priemones, kurios sudaro sąlygas aukštą pridėtinę vertę kuriančių sektorių eksporto augimui.

COMPETITIVENESS OF LITHUANIAN EXPORT

Miglė KŪNAITYTĖ

Bachelor thesis

Economic Studies Program

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Department of Economic Policy

Supervisor – Assoc. Prof. PhD G. Dzemydaitė

Vilnius, 2020

SUMMARY

45 pages, 8 pictures, 10 tables, 32 references.

The *main purpose* of this final bachelor thesis is to examine the competitiveness of Lithuanian exports in the period 2014-2019.

The work consists of three main parts: the analysis scientific literature, the reserach methodology, research results, conclusion and recommendations.

Literature analysis reviews the concept of competitivness and scientific research on competitivness of Lithuanian export.

After the literature analysis research methods and indicators were selected. The main purpose of empirical research was to determine the global competitiveness of Lithuanian exported products on a global scale. RCA and LFI indices were used to calculate export competitiveness and determine the specialization of exported goods.

Empirical research revealed that the following categories of goods exported by Lithuania are the most competitive in the global market: furniture, fertilizers, cereals, wood and its products, plastics and their products, tobacco and processed tobacco substitutes, milk and its products. Both calculated indices revealed that Lithuania specializes the most in exporting goods using simple, lower technologies. Although the importance of low value-added industries is high in Lithuania, the industrial sectors should reorient to the production of high value-added goods, as this would ensure an increase in export competitiveness.

The conclusions and recommendations summarize the main concepts of literature analysis as well as results of empirical research. The literature analysis reveled that competitiveness is one of the most important policy objectives of modern states, and so the competitive advantage is given special attention. Empirical research revealed that Lithuania specializes in the export of goods using simple, medium or lower technologies, special attention should be paid to the export of products of the highest complexity. Lithuanian exports are fairly well diversified, but more sophisticated technology products still account for a relatively small share in the overall export structure.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Balassa, B. (1965). Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage. *The Manchester School,* Vol. 33, No.2, p. 99–123.
2. Barkauskas, V., Bačkaitis, D. (2007). Konkurencingumo įtaka šalies ūkiui. *Ekonomika ir vadyba,* No. 12, p. 676-680.
3. Danilevičienė, I., Lukšytė, V. (2017). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos šalies ekonomikos konkurencingumui vertinimas. *Mokslas – Lietuvos ateitis,* Vol. 9, No. 2, p. 183-196.
4. EBPO. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Prieiga per internetą: https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo (žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d.).
5. Europos Komisijos komunikatas. 2020 m. Europoa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Prieiga per internetą: https://uzt.lt/wp-content/uploads/2018/09/Europa-2020-1.pdf (žiūrėta 2020 m. gegužės 12 d.).
6. Europos Sąjunga (2019). Apie ES glaustai. Prieiga per internetą https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_lt#nuo-ekonomin%C4%97s-iki-politin%C4%97s-s%C4%85jungos (žiūrėta 2019 m. gegužės 19 d.).
7. Europos Sąjunga (2019). Reglamentas, kuriuo patvirtinta 2020 m. Kombinuotoji nomenklatūra. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys.*
8. Eurostat (2020). METADATA, Kombinuotoji nomenklatūra, įvairūs pramonės dirbiniai. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=CN_2019&StrLanguageCode=LT&IntPcKey=42937073&StrLayoutCode= (žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.)
9. Farinha, L., Ferreira, J., Gouveia, B. (2014). Netwroks of Innovation and Competitivness: A Triple Helix Case Study. *Journal of Knowledge Economy,* Vol. 7, No. 1, p. 259-275.
10. Gilbert, J., Muchová, E. (2018). Export competitiveness of Central and Eastern Europe since the enlargement of the EU. *International Review of Economics & Finance,* Vol. 55, p. 78-85.
11. Glossary of Statistical Terms. OECD. Prieiga per internetą: https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399 (žiūrėta 2019 m. gegužės 19 d.).
12. Hinloopen, J., Van Marrewijk, Ch. (2000). On the Empirical Distribution of the Balassa Index. *Weltwirtschaftliches Archiv,* Vol. 137, No.1, p. 17-18.
13. International Trade Centre (2020). Trade statistics for international business development. Prieiga per internetą: https://trademap.org/Index.aspx (žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.).
14. Kalendienė, J. (2014). Assessment of Lithuanian Export Competitiveness in EU Market. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai,* Vol. 8, No. 1, p. 67-77.
15. Kamukama, N., Ahiauzu, A., Ntayi, M. J. (2011). Competitive advantage: mediator of intellectual capital and performance. *Journal of Intellectual Capital,* Vol. 12, No. 1, p. 152-164.
16. King, E. J. (2013). Ricardo on Trade. *Economic Papers,* Vol. 32, No. 4, p. 462-469.
17. Krugman, R. P. (1996). Making Sense of the Competitivness Debate. *Oxford Review of Economic Policy,* Vol. 12, No. 3, p. 17-25.
18. Lafay, G. (1992). The Measurement of Revealed Comparative Advantages. *International Trade Modelling*, p. 209–234.
19. Lietuvos bankas (2013). Eksporto specializacija. *Lietuvos eknomikos apžvalga,* p. 23-29.
20. Lietuvos statistikos depratamento duomenų bazė (2020). Statistinių rodiklių analizė. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/uzsienio-prekyba1 (žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.).

21. Porter, E. M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review,* March/April, No. 2, p. 73-93.
22. Pucar, S. (2012). The influence of itellectual capital on export performance. *Journal of Intellectual Capital,* Vol. 13, No. 2, p. 248-261.
23. Sabonienė, A. (2009). Lithuanian Export Competitiveness: Comparison with other Baltic States. *Inžinerinė ekonomika-Engineering Economics,* Vol. 62, No. 2, p. 49-57.
24. Siudek, T., Zawojska, A. (2014). Competitivness in the Economic Concepts, Theories and Emipirical Research. *Oeconomia,* Vol. 13, No. 1, p. 91-108.
25. Startienė, G., Remeikienė, R. (2014). Evaluation of revealed comparative advantage of Lithuanian industry in global markets. *Procedia – Social and Behavioral Sciences,* Vol. 110, p. 428-438.
26. The Organisation for Economic Co-operation and Development (2019). About. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/about/ (žiūrėta 2019 m. gegužės 19 d.).
27. Travkina, I., Tvaronavičienė, M. (2015). Peculiarities of export structure in Lithuania: synthesis and analysis. *Entrepreneurship and Sustainability Issues,* Vol. 2, No. 2, p. 233-247.
28. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas.* Vilnius: Tyto alba.
29. Versli Lietuva (2018). Lietuvos ir Japonijos dvišalė prekyba. Prieiga per internetą: https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2018/03/2018.01.09_Japonija_10men-1.pdf (žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d.).
30. Versli Lietuva (2019). Lietuvos prekių eksportas 2019 m. Prieiga per internetą: https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2019/06/2019_I_ketv_PREKIU_EKSPORTAS.pdf (žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d.).
31. Vitunskienė, V., Serva, E. (2006). Atskleistasis santykinis pranašumas: teorinis požiūris ir Lietuvos pieno sektoriaus analizė ES-15 atžvilgiu. *Ekonomika,* Vol. 73, p. 96-110.
32. World Trade Organization (2019). About WTO. Prieiga per internetą https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm (žiūrėta 2019 m. gegužės 19 d.).
33. Zacharevič, G., Dzemyda, I. (2015). Global competitiveness of exporting business: the case study of Lithuania. *Science – Future of Lithuania,* Vol. 7, No.2, p. 253-261.

PRIEDAI

1 priedas. **Kombinuotosios nomenklatūros skirsniai 2020 m.**

01	Gyvi gyvūnai
02	Mėsa ir valgomieji mėsos subproduktai
03	Žuvys ir vėžiagyviai, moliuskai ir kiti vandens bestuburiai
04	Pienas ir pieno produktai; paukščių kiaušiniai; natūralus medus; gyvūninės kilmės maisto produktai, nenurodyti kitoje vietoje
05	Gyvūninės kilmės produktai, nenurodyti kitoje vietoje
06	Augantys medžiai ir kiti augalai; svogūnėliai, šaknys ir kitos panašios augalų dalys; skintos gėlės ir dekoratyviniai žalumynai
07	Valgomosios daržovės ir kai kurie šakniavaisiai bei gumbavaisiai
08	Valgomieji vaisiai ir riešutai; citrusų vaisių arba melionų žievelės ir luobos
09	Kava, arbata, matė ir prieskoniai
10	Javai
11	Malybos produkcija; salyklas; krakmolas; inulinas; kviečių glitimas
12	Aliejinių kultūrų sėklos ir vaisiai; įvairūs grūdai, sėklos ir vaisiai; augalai, naudojami pramonėje ir medicinoje; šiaudai ir pašarai
13	Šelakas; lipai, dervos ir kiti augalų syvai bei ekstraktai
14	Augalinės pynimo medžiagos; augaliniai produktai, nenurodyti kitoje vietoje
15	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti maistiniai riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas
16	Gaminiai iš mėsos, žuvies arba vėžiagyvių, moliuskų arba kitų vandens bestuburių
17	Cukrus ir konditerijos gaminiai iš cukraus
18	Kakava ir gaminiai iš kakavos
19	Gaminiai iš javų, miltų, krakmolo arba pieno; miltiniai konditerijos gaminiai
20	Produktai iš daržovių, vaisių, riešutų arba kitų augalų dalių
21	Įvairūs maisto produktai
22	Nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas
23	Maisto pramonės liekanos ir atliekos; paruošti pašarai gyvūnams
24	Tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai
25	Druska; siera; žemės ir akmenys; tinkavimo medžiagos, kalkės ir cementas
26	Rūdos, šlakai ir pelenai
27	Mineralinis kuras, mineralinės alyvos ir jų distiliavimo produktai; bituminės medžiagos; mineraliniai vaškai
28	Neorganiniai chemikalai; organiniai arba neorganiniai tauriųjų metalų, retųjų žemių metalų, radioaktyviųjų elementų arba izotopų junginiai
29	Organiniai chemijos produktai
30	Farmacijos produktai
31	Trąšos
32	Rauginimo arba dažymo ekstraktai; taninai ir jų dariniai; dažikliai, pigmentai ir kitos dažiosios medžiagos; dažai ir lakai; glaistai ir kitos mastikos; rašalai
33	Eteriniai aliejai ir kvapieji dervų ekstraktai (rezinoidai); parfumerijos, kosmetikos ir tualetiniai preparatai
34	Muilas, organinės paviršinio aktyvumo medžiagos, skalbikliai, tepimo priemonės, dirbtiniai vaškai, paruošti vaškai, blizginimo arba šveitimo priemonės, žvakės ir panašūs dirbiniai, modeliavimo pastos, stomatologiniai vaškai,taip pat stomatologijos preparatai, daugiausia iš gipso
35	Albumininės medžiagos; modifikuoti krakmolai; klijai; fermentai (enzimai)
36	Sprogmenys; pirotechnikos produktai; degtukai; piroforiniai lydiniai; tam tikros degiosios medžiagos
37	Fotografijos ir kinematografijos prekės
38	Įvairūs chemijos produktai
39	Plastikai ir jų dirbiniai
40	Kaučiukas ir jo dirbiniai
41	Žaliaminės odos (išskyrus kailius) ir išdirbta oda
42	Odos dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)
43	Kailiai ir dirbtiniai kailiai; jų dirbiniai
44	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys
45	Kamštiena ir kamštienos dirbiniai
46	Dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir kiti dirbiniai iš vytelių

47	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų masė; popieriaus arba kartono atliekos ir liekanos
48	Popierius ir kartonas; popieriaus masės, popieriaus arba kartono dirbiniai
49	Spausdintos knygos, laikraščiai, reprodukcijos ir kiti poligrafijos pramonės dirbiniai; rankraščiai, mašinraščiai ir brėžiniai
50	Šilkas
51	Vilna, švelniavilnių arba šiurkščiavilnių gyvūnų plaukai; ašutų verpalai ir audiniai
52	Medvilnė
53	Kiti augaliniai tekstilės pluoštai; popieriaus verpalai ir popieriaus verpalų audiniai
54	Cheminiai elementarieji siūlai (gijos)
55	Cheminiai štapelio pluoštai
56	Vata, veltinys ir neaustinės medžiagos; specialieji verpalai; virvės, virvelės, lynai ir trosai bei jų dirbiniai
57	Kilimai ir kitos tekstilinės grindų dangos
58	Specialieji audiniai; siūtiniai (taftingo) tekstilės audiniai; nėriniai; gobelenai; apsiuvai; siuvinėjimai
59	Įmirkyti, aptraukti, padengti arba laminuoti tekstilės audiniai; tekstilės dirbiniai naudojami pramonėje
60	Megztinės arba nertinės medžiagos
61	Megzti arba nerti drabužiai ir jų priedai
62	Drabužiai ir jų priedai, išskyrus megztus ir nertus
63	Kiti gatavi tekstilės dirbiniai; rinkiniai; dėvėti drabužiai ir dėvėti tekstilės dirbiniai; skudurai
64	Avalynė, getrai ir panašūs dirbiniai; tokių dirbinių dalys
65	Galvos apdangalai ir jų dalys
66	Skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys
67	Paruoštos naudoti plunksnos ir pūkai bei dirbiniai iš plunksnų arba pūkų; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų
68	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų
69	Keramikos dirbiniai
70	Stiklas ir stiklo dirbiniai
71	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos
72	Geležis ir plienas (juodieji metalai)
73	Dirbiniai iš geležies arba iš plieno (iš juodųjų metalų)
74	Varis ir vario dirbiniai
75	Nikelis ir nikelio dirbiniai
76	Aliuminis ir aliuminio dirbiniai
78	Švinas ir švino dirbiniai
79	Cinkas ir cinko dirbiniai
80	Alavas ir alavo dirbiniai
81	Kiti netaurieji metalai; kermetai; dirbiniai iš šių medžiagų
82	Įrankiai, padargai, peiliai, šaukštai ir šakutės iš netauriųjų metalų; jų dalys iš netauriųjų metalų
83	Įvairūs dirbiniai iš netauriųjų metalų
84	Branduoliniai reaktoriai, katilai (boileriai), mašinos ir mechaniniai įrenginiai; jų dalys
85	Elektros mašinos ir įranga bei jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių gaminių dalys ir reikmenys
86	Geležinkelio arba tramvajaus lokomotyvai, riedmenys ir jų dalys; geležinkelių arba tramvajų bėgių įrenginiai ir įtaisai bei jų dalys; visų rūšių mechaninė (įskaitant elektromechaninę) eismo signalizacijos įranga
87	Antžeminio transporto priemonės, išskyrus geležinkelio ir tramvajaus riedmenis; jų dalys ir reikmenys
88	Orlaiviai, erdvėlaiviai ir jų dalys
89	Laivai, valtys ir plaukiojantieji įrenginiai
90	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, tikrinimo, tikslieji, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai;jų dalys ir reikmenys
91	Laikrodžiai ir jų dalys
92	Muzikos instrumentai; šių dirbinių dalys ir reikmenys

93	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys
94	Baldai; patalynės reikmenys, čiužiniai, čiužinių karkasai, dekoratyvinės pagalvėlės ir panašūs kimštiniai baldų reikmenys; šviestuvai ir apšvietimo įranga, nenurodyti kitoje vietoje; šviečiantieji ženklai, šviečiančiosios iškabos ir panašūs dirbiniai; surenkamieji statiniai
95	Žaislai, žaidimai ir sporto reikmenys; jų dalys ir reikmenys
96	Įvairūs pramonės dirbiniai
97	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai
99	Prekės, nenurodytos kitur

(Šaltinis: sudaryt autorės, remiantis reglamentu, kuriuo patvirtinta 2020 m. Kombinuotoji nomenklatūra)